

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan
Vt. - 2011

**Det ”jobbiga” välfärdssamhället
- en studie om skuld- och skamupplevelser
hos socialbidragstagare**

Författare: Victoria Enefors

Handledare: Annika Capélan

Abstract

This study aims to get an insight into the complex relation between welfare payments and social guilt and shame, asking questions about different evaluations of the experience of receiving economic support from the state. In what situations related to social assistance do guilt and shame become observable? Which are the experienced positive social effects from income support? The study was conducted through qualitative interviews both with recipients of social assistance and with social workers. The analysis was carried out using labeling theory including the concepts of stigma and deviance. The results of the study showed that welfare recipients could feel labeled wrongly by the system's structure. They could feel limited by their problematic economical conditions but also controlled by the authorities. The social assistants stressed the vulnerable position of their clients as a contribution to possible feelings of social shame, guilt and stigmatization. They also highlighted income support as a safety net that proves a sense of social loyalty.

Keywords: income support, shame, guilt, welfare recipients

Förord

Jag skulle vilja tacka alla informanter för att ni har ställt upp på en intervju. Tack till alla er som ville dela med er av era erfarenheter. Utan er hade det här inte gått.

Ett stort tack min handledare Annika för all konsultation, den goda pedagogiken och allt stöd under uppsatsens gång. Jag vill tacka biblioteks personalen på Social & beteende vetenskapliga biblioteket i Lund för all hjälp med att hitta litteratur och besvara alla de frågor jag har ställt. Jag vill även tacka den okände mannen i tågkupén som delade med sig av sina erfarenheter kring uppsatsskrivande och presenterade C- uppsatsen som en lärorik, spännande och utvecklande tid. Tack främling! för att jag fick en första positiv bild av uppsatsen och för vårt samtal som har varit en motivation för mig under uppsatsens tid. Ett tack vill jag säga till mina klasskamrater Johanna och Kristoffer K som har uppmuntrat mig samt tack Olof som tog dig tid att korrekturläsa min uppsats och ge feedback.

Innehåll

Problemformulering	5
Syfte	7
Frågeställningar	7
Bakgrund: Försörjningsstödet historia	7
Centrala begrepp	9
Tidigare forskning	10
Teori	13
Metod	16
Etiska överväganden	20
Resultat och Analys.....	21
Frågeställning 1 - Hur resonerar de intervjuade kring olika värderingar av socialbidrag/försörjningsstöd?	21
Intervjuade klienter.....	21
Intervjuade socialsekreterare	26
Frågeställning 2 - I vilka situationer kan upplevelser av skuld och skam visa sig?	28
Intervjuade klienter.....	28
Intervjuade socialsekreterare	31
Frågeställning 3 - Hur ser det positiva omkring försörjningsstöd för de intervjuade?	34
Intervjuade klienter.....	34
Intervjuade socialsekreterare	36
Sammanfattning kring frågeställning 1	37
Sammanfattning kring frågeställning 2	38
Sammanfattning kring frågeställning 3	39
Diskussion och avslutning	40
Litteraturlista	Fel! Bokmärket är inte definierat.
Bilaga1.....	47
Bilaga 2	48
Bilaga 3	49
Bilaga 4	50

Problemformulering

Inledningsvis i detta avsnitt ska jag berätta vad min studie ska handla om samt varför jag har valt ämnet, var problemet kan skönjas samt varför detta är ett intressant ämnesval som är relevant för socialt arbete.

I den forskning som gjorts av bland annat Bengt Starrin visas att en del av bidragstagarna känner skam medan andra gör inte det (Starrin & Kalander Blomqvist, 2001).

Detta har även lyfts fram i media så som i dagstidningar. I en artikel i Dagens Nyheter ”*Det blir väldigt tydligt hur klyftorna växer*” där bland annat professorerna i socialt arbete Bengt Starrin och Tapio Salonen uttalar sig. Starrin och Salonen menar att de arbetslösa har delats upp i två grupper, de med arbetslöshetsförsäkring och de som har socialbidrag. Starrin och Salonen framhäver i artikeln att det görs olika satsningar på de arbetslösa och att de som har sociala försäkringar det vill säga arbetslöshetsförsäkring hålls aktiva på arbetsmarknaden genom att delta i olika arbetsprogram. De som har socialbidrag får delta i kommunala aktivitetsprogram som inte är lika bra som de insatser som ges till de med arbetslöshetsförsäkring vilket bidrar till lägre självkänsla hos arbetslösa med socialbidrag menar professorerna Starrin och Salonen (Dagens Nyheter, 2009).

På Internet skriver människor om det öppet. Ett exempel är en blogg där en bloggare skriver att han skulle vilja se en annan sida av socialbidraget. På bloggen får läsaren läsa om en byråkrati med stora brister, det utanförskap som finns, att folk drar sig från att söka socialbidrag, en skam relaterad känsla som hotar och förminskar individens självkänsla. På bloggen kan man även läsa att ansökandet av socialbidrag kan kopplas ihop med ett personligt misslyckande. Att vara bidragstagare kan associeras med misstro från omgivningen samt själva samhället. Bloggaren understyrker att socialtjänsten riskerar att bli en disciplinerings aktör med maktkontroll istället för att vara stödfunktionen. I bloggen argumenteras det för att det är själva systemet som skapar denna bild (paolopissoffi, 2009).

Det skyddsnät som är uppbyggt som ett positivt stöd och hjälp försvårar för individen genom att associeras negativt i samhället bland annat genom denna misstro som tidigare nämnts.

Detta kan jag se som en paradox och ett problem. Problemet kan ses även ur ett samhällsperspektiv. I den forskning som har gjort av bland annat professor Bengt Starrin samt Anna Angelin så framgår det att det är viktigt för samhället att personer har ett arbete, inte känner utanförskap (Starrin & Kalander Blomqvist, 2001) eller hamnar ”mellan stolarna hos myndigheter” (Angelin, 2009).

Detta forskningsprojekt handlar om hur nyttjandet av en del av välfärds system närmare bestämt socialbidrag (Dahlberg & Edmark & Hansen & Mörk, 2008) kan få fram skam och skuldupplevelser hos bidragstagare. Denna del av välfärden är något som är utformat av staten genom lag. Socialtjänstlagen är till medborgarna och fungerar som ett skyddsnät med insatser från samhället. Detta bistånd skall förhindra individen från att falla bort från skälig levnadsnivå (Rauhut, 2002). Samtidigt skapar välfärdsystemet motsägelsefulla värderingar och upplevelser. Vad det är som gör att socialbidragsprocessen mellan den enskilde medborgaren och det ekonomiska biståndet som betalas ut av socialtjänsten speglar sig olika när det gäller skamkänslor? Detta var något som även framkom i rapporten *"Det är den där skammen av att inte klara sig själv"* vars innehåll handlade om socialbidragstagarens tillvaro (Starrin & Kalander Blomqvist, 2001).

Som blivande socionom anser jag att paradoxer mellan välfärdssystemet och negativa upplevelser omkring försörjningsstöd är ett problem som jag bör ha kännedom, kunskap och information om då jag ska arbeta med utsatta människor. I detta fall är det viktigt att veta vilka förväntningar, kategoriseringar, värderingar det finns i samhället för att möta den enskilde och kunna ge ett bättre stöd genom empati, inkännande, kunskap om situationer och olika skeenden för att kunna sätta in rätt insatser.

Den enskilde som får hjälp från samhället genom det ekonomiska biståndet behöver stöd och motivation att ta sig tillbaka till att vara självständig och självförsörjande (Dahlberg et al. 2008). Skammen och hjälpen möts. Människor känner skuld. Människor känner skam. Det finns tankar. Det finns upplevelser (Angelin, 2009 & Starrin & Kalander Blomqvist 2001). Det finns en relation mellan stat och individ eftersom socialbidraget är något som är utformat av staten (Blomberg & Pettersson, 2006). Den relationen har sina begränsningar och sin struktur (Bohlman & Deal, 2005). Om man ska utgå från det som togs upp i Dagens Nyheter (2009) men även i bloggen (Pisoffi, 2009) samt Starrins & Kalanders Blomqvist (2001) arbetsrapport så kan man ställa sig följande frågor, vad kan det bero på att hjälp till en människa kan uppfattas som negativt? Varför klassificeras hjälp från socialtjänsten som problem för samhället och för individen i den svenska kulturen? Vad är det i socialbidraget som gör att utsatta människor känner skamkänslor? Förklaringarna kan vara fler, ha många orsaker och finnas på olika håll. Det är detta som jag med denna studie vill få en inblick i att undersöka och söka förklaringar på.

Syfte

Denna studie har som syfte att få en inblick i vad det är för upplevelser det finns hos bidragstagare samt hos socialsekreterare om försörjningsstöd.

Frågeställningar

Vilka värderingar omkring försörjningsstöd visar de intervjuade på?

I vilka situationer kan upplevelser av skuld och skam visa sig?

Hur ser det positiva ut omkring försörjningsstöd för de intervjuade?

Bakgrund: Försörjningsstödet historia

I detta avsnitt ska jag skriva om bakgrunden till hur försörjningsstödet kom till och vad det finns för historik samt utveckling bakom det som idag är försörjningsstöd.

Det numera kallade försörjningsstödet har en långvarig historia bakom sig. Det har skett en rad förändringar och en utveckling. Enligt tidigare forskning så associeras socialbidragstagande till den fattighjälpen som fanns förr i tiden i Sverige (Starrin & Blomqvist Kalander, 2001). Försörjningsstödet/socialbidraget är en del av välfärden i den svenska socialpolitiken. Det har blivit statens ansvar och uppgift att tillförsäkra medborgarna rimliga levnadsförhållanden. Försörjningsstödet/ socialbidraget är ett skikt under socialförsäkringarna och är det sista skyddsnätet (Blomberg & Petterson, 2006). På ett sätt så är det en hjälpande insats som ska stärka individens liv samtidigt som det finns en baksida med det ekonomiska biståndet. Socialbidragstagaren förlorar en viss makt över sitt liv och blir begränsad. Valmöjligheterna i tillvaron minskas likaså handlingsutrymmet. Att vara socialbidragstagare kan orsaka utanförskap samt finns det ett krav att personen säljer alla sina tillgångar innan denne kan ansöka om försörjningsstöd. (Blomberg & Petterson, 2006).

Det nuvarande försörjningsstödet har sin grund i Fattigvårdsförordningen från 1871 och som sedan kom att heta kontantunderstöd som stod under den dåvarande fattigvårdslagen 1918.

År 1956 kom Socialhjälpslagen för att sedan bli Socialtjänstlagen 1982. Det är 1997 socialtjänstlag som styr det nuvarande försörjningsstödet (Rauhut, 2002).

Idén till denna hjälp som de fattiga skulle ha började formas under uppkomsten av 1800 -talets industrialisering och den socialpolitik som förespråkade att det inte skulle finnas alltför stora

klyftor mellan samhällets olika klasser. Att de fattiga skulle få bättre levnadsvillkor blev en diskussion och samhällsfråga samt en strävan mot en ny samhällsordning. Filantropin, det vill säga välgörenheten fick assistans av socialpolitiken (Meuwisse & Swärd, 2006 & Rauhut, 2002). När industrialiseringen hade implementerats och arbetarklassen växt fram kom det utrop om nya krav på engagemang för folket och att detta stöd skulle komma från samhällets håll. Staten men även lokala föreningar som kom att kallas socknar därefter kommuner började utveckla åtgärder kring bostad, barnavård och fattigdom. (Meuwisse & Swärd, 2006).

Socialbidragsnormen är skapad som ett hjälpmedel och den var från början frivillig men sedan blev den obligatorisk för alla landets kommuner 1997. Meningen med socialbidragsnormen var att den skulle utjämna skillnader i kommunerna. Den utgår från en beräkning där man uppskattar ett medelvärde för varje hushålls budget. (Rauhut, 2002). Den så kallade riksnormen som har betydelsen den ”lägsta socialt acceptabla levnadsstandaren” (Rauhut, 2002, s.12) har varit det som har styrt både fattigvårdens kontantunderstöd samt socialbidraget. Socialbidraget har en mängd gånger blivit en samhällsdiskussionsfråga. Bland annat har det debatterats att ersättningen är för låg. Argumenten mot höjningar har varit att det blir en för stor utgift för samhället. Enligt rapporten *Om socialbidrag 1987* (2002) så har det diskuterats kring den höjning av normen som gjordes 1985, då det blev fler bidragstagare. Det talades om i samhällsdebatterna att det var generositeten i höjningen av normen som bidrog till att fler hushåll levde på socialbidrag (Rauhut, 2002).

I avhandlingen *Fattigvård, socialbidrag och synen på fattigdom i Sverige 1918-1997* (2002) som beskriver socialbidragets historia över hundra år tillbaka kan man läsa att den fattigvårdslag som kom 1918 hade i sitt innehåll att den individ som ej kunde försörja sig själv av olika anledningar som kunde bland annat vara arbetslöshet, sjukdom, mentala eller fysiska handikapp, eller ålderdom skulle ha rätten till hjälp från samhället om det inte fanns möjlighet att få hjälp på annat håll. Paragraf 70 stod för att den som inte kunde försörja sig men skulle bli erbjuden ett arbete skulle ta det första arbete som erbjöds (Rauhut, 2002).

Den Socialtjänstlag som kom 1982 innefattade flera ändringar och förutom kostnad för bostad samt mat, kläder och livsmedel täckte den även försäkringar, telefon, TV. Även här var det stadgat att dessa saker skulle medborgaren ha rätt till genom biståndet om dessa inte kunde erhållas på annat sätt. Förutom det gav denna lag även bidragstagaren rätt att överklaga (Rauhut, 2002).

Centrala begrepp

I detta avsnitt ska jag ta upp centrala begrepp. Det är termer som är relevanta för ämnet och som bör förklaras till innebörd.

Socialbidrag har för närvarande namnet försörjningsstöd. Den som besöker Socialstyrelsens hemsida (2011) ser dock ordet socialbidrag som namn på försörjningsstödet. Jag kommer i denna studie använda mig både av termen socialbidrag och försörjningsstöd och alternera mellan dessa. Enligt Socialstyrelsen så är Socialbidragets egentliga namn ekonomiskt bistånd. Socialbidrag är det folkliga namnet och försörjningsstöd det officiella. I de genomförda intervjuerna så har de flesta informanter sagt socialbidrag. Skulle en person däremot ringa till kommunen exempelvis och fråga var de har kommit så skulle rösten i telefonen säga, ”till försörjningsstöd”.

Försörjningsstöd heter det eftersom det är bistånd som är stöd till försörjningen.

Försörjningsstödet består av två delar dels det som ingår i riksnormen och handlar om kostnader för livsmedel och kläder, skor, hygienartiklar, fritid och lek, dagstidning, telefon samt Tv-avgift. Det är kostnader som anses vara någorlunda lika för alla där en beräkning görs på ett ungefär hur mycket man som person förbrukar något. Sedan finns det en del i försörjningsstödet som kan variera från hushåll till hushåll där det handlar om hyreskostnad, hushållsel, medlemskap i fackförbund eller försäkring till arbetslöshetskassa samt hemförsäkring. Riksnormen är det som bestäms av regeringen och beloppet är minimum nivå för att kunna täcka de behov som hushållet har. Denna riksnorm gäller för hela hushållet och täcker alla personernas kostnader. Varje ärende handläggs på Socialförvaltningen. Det bedöms individuellt från hushåll till hushåll där det fattas beslut om hur mycket det ekonomiska beslutet blir. För att erhålla ekonomiskt bistånd krävs det att man följer ansökningsproceduren, har försökt lösa situationen på annat vis samt att man anpassar sig efter dem regler och krav som Socialtjänsten ställer på individen (Socialstyrelsen, 2011).

Ett centralt begrepp i denna studie är *Skambegreppet*. Skam en känsla som antingen förekommer under en tillfällig specifik tid men även kan finnas och under en längre tid. Den kan mattas med tiden (Starrin, 2008). Det finns två sorters av skam. Den ena är det individuella eller det privata, exempelvis att komma sist i en tävling.

Den andra sorten av skam är den att man blir förödmjukad inför någon annan, det vill säga i en social situation. Det finns normer och förväntningar i samhället som påbjuder hur vi ska bete oss i olika situationer och hur det bör vara i ett visst sammanhang. När det av någon

anledning inte blir så som de sociala normerna säger så känner sig personen generad och förödmjukad och skäms. Personen känner då att han eller hon inte har levt upp till de förväntningarna som omgivningen har och därför börjar känna skuld. Ibland kan även personen spela med i någon situation för att något olämpligt inte ska komma ut och för att personen inte ska skämmas (Starrin, 2008). Skam och skuld emotioner är kopplade till sociala sammanhang och i samspel med andra där det finns normer i samhället kring detta (Becker, 2006 & Goldberg, 2000). Skam ses som en individuell, genomträngande, obehaglig känsla som kan visas genom ansiktsuttryck som exempelvis rodnad eller blyghet. Den som känner skam kan visa det öppet eller dölja det. Skam kan komma som en reaktion i samband med en direkt reaktion. Några exempel är; om man blir utskälld, får ett bortvänt ansikte mot sig, inte lever upp till någons förväntningar. Personen kan känna sig förlöjligad, felbedömd, otillräcklig, oönskad, generad. Man skäms för något som har hänt eller för något som man har gjort som kan uppfattas som pinsamt eller katastrofalt (Beck-Friis, 2009).

Termen *skuld* en känsla eller en tanke som gör att en person känner att denne har gjort något fel. Skuldkänslan är kopplad till individens samvete och man känner skuld för något och därefter får dåligt samvete (Nationalencyklopedin, 2011).

Tidigare forskning

I denna del kommer jag ta upp vad som tidigare forskning har visat kring försörjningsstöd. Jag har valt fyra olika studier som jag tycker ligger nära mitt ämne. Jag valde dessa eftersom forskningen tog fram en del resultat om ämnet skuld och skam.

Det har forskats av bland annat Anna Angelin som skrev doktorsavhandlingen *Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagande bland unga vuxna*. Studien tar upp ungdomsarbetslöshet på individnivå men problemet ses även på samhällsnivå (Angelin, 2009). Exempelvis att det innebär inaktivitet och utanförskap samt ses som ett socialt problem (Angelin, 2009, s.13). Avhandlingen beskriver förekomst av psykisk och fysisk ohälsa, livssituationen för unga arbetslösa, problem relaterade till försörjning samt utvecklande av rollen att vara socialbidragstagare (ibid.). Avhandlingen får fram bland annat att de unga vuxna kanske ej hunnit sätta sig in i socialförsäkringssystemet. De hamnar då på försörjningsstöd som den enda möjlighet till att klara sig ekonomiskt. Angelin nämner att unga som grupp har fördomarna på sig samt låsta föreställningar från samhällets håll där alla

dras över en kant och anses som oengagerade och utan motivation att arbeta (ibid.). Det ges förklaringar i avhandlingen om vad det kan bero på att unga blir socialbidragstagare. Bland annat att svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden eller att den unge inte lyckats hitta arbete efter studier, långvarig vistelse utomlands etcetera. (ibid.) Angelin menar i sin forskning att orsaken till att en individ är arbetslös kan bero på individuella förhållanden exempelvis hur man bor eller om man har begränsningar så som att vara småbarns förälder och inte kunna arbeta oregelbundna arbetstider eller inte ha körkort exempelvis. Sedan framkommer det i forskningen att det kan bero på strukturella förhållanden i samhället exempelvis att den kommunen man bor i har få arbetsplatser lediga eller att personen har svårt att få tag på dagisplats, att många företag har rekryteringsstopp och inte kan ta emot fler arbetstagare. Med det sistnämnda menas att ibland kan svårigheter att få arbete bero på saker som ligger utanför individen som samhällets struktur, sådant som individen inte alltid råvar över (ibid.). Även känslor av vanmakt, förödmjukelse, underlägsenhet samt skam kom upp hos bidragstagare. Studien visade att de unga drar sig från söka socialbidrag för att undvika stigmatisering (ibid.) Istället väljer de hellre andra alternativ som hjälp av föräldrar och vänner. De tar socialtjänstens hjälp endast om det inte finns någon annan utväg (Angelin, 2009).

På Karlstads Universitet gjordes det en undersökning där forskarna Bengt Starrin och Marina Kalander Blomqvist studerade levnadsförhållanden för socialbidragstagare där deras hälso-, ekonomiska och sociala situation undersöktes. Starrin och Blomqvist fick i sin rapport *"Det är den där skammen att inte klara sig själv"* (2001) fram vardagssvårigheterna som personer med socialbidrag/ försörjningsstöd hade. Studien visar att upplevelser av förnedring vid själva ansökandet av socialbidrag samt att omgivningen hade kränkt dem genom nedsättande tal kring att vara socialbidragstagare. Undersökningen visade innebörden av att vara drabbad av skamkänslor samt hur att vara socialbidragstagare påverkar människans tillvaro. I studien framkommer det att personer med socialbidrag hade blivit begränsade på olika sätt dels genom att behöva låna pengar, fått sälja vissa ägodelar, ej haft möjlighet att hämta ut receptbelagd medicin på Apotek, inte kunnat gå till tandläkare eller söka vård, tvingats handla på rekvisition och känt sig ifrågasatta på olika håll (Starrin & Blomqvist, 2001).

Starrin är en av författarna i den redigerade boken *Regionalutveckling – om produktion livskvalitet och inflytande* (2008) där han skrev om förödmjukelse och skam och anknöt detta till psykisk ohälsa (Starrin, 2008).

Starrin menar att skam är något som det helst inte vill pratas om eftersom det anses generellt att känsla av skam är något personligt, var och ens ensak och att skam är en sådan känsla som man exempelvis inte vill visa inför sina arbetskamrater eller omgivning. Starrin menar att det inte alls ovanligt att känna skam efter att man blivit utskämd offentligt men istället för att visa det öppet så låtsas personen att händelsen inte betydde något (Starrin, 2008 s.109-111). Har man blivit förödmjukad eller förlöjligad, håller det inom sig och trycker undan känslorna så ökar det risken för psykisk ohälsa menar Starrin. Starrin utgår från en tidigare forskning där det hade fastställts att de personer som fick tala ut om olika slags av händelser som hade påverkat dem starkt bidrog till att personen kände sig mer avslappnad och mådde bättre då. Enligt forskare bidrar situationer som har göra med att personen blir avfärdad eller vid andra personliga misslyckanden och gör att skamkänsla tillsammans med sorg och nedstämdhet bidrar till att personen riskerar utveckla en depression (Starrin, 2008, s.113-114).

Martilla, Whitehead, Canvin och Burström har gjort en studie och skrivit den vetenskapliga artikeln med titeln *Kontrollerade och beroende: erfarenheter av att leva på socialhjälp i Sverige* (2009). Artikeln utgår dels från tidigare forskningsprojekt kring olika processer i samband med försörjningsstödet och dels från den kvalitativa studien som författarna själva gjorde på klienter i Sverige som hade socialbidrag. Artikeln presenterar socialbidrag som en del av den svenska välfärden vilken har funktionen att bistå medborgarna med ett sista skyddsnät och som ett bidrag till ett skäligt liv. Artikeln både informerar vad socialbidrag innebär och det skrivs om olika sidor och delar i processen från själva ansökandet till utbetalningen av pengarna. Den tar också upp fakta om regler, socialtjänstens arbetssätt, olika ramar, lagar, tolkning av situation samt handlingsutrymme. Med detta menas socialekreterarens roll och makt, statens och kommunens ansvar och gränserna där emellan. Författarna presenterar vad de själva har fått fram som problematiskt och framhåller hur komplext försörjningsstöd är. Studiens resultat grundade sig på erfarenheter från människor som vid denna tidpunkt hade socialbidrag och resultatet visade att de berörda var i en beroende sits samt kände sig kontrollerade. De upplevde utanförskap och kände sig maktlösa. De blev stigmatiserade och kände skam. Skamkänslan bidrog även i vissa fall till att personerna avstod från att ansöka om något som de egentligen skulle vara berättigade till. I studien framkom det även att den psykosociala biten kändes tyngre än den materiella (Martilla, Whitehead, Canvin, Burström, 2009).

Skillnaden mellan den tidigare forskningen som har tagit upp här och mellan min forskning är att jag intervjuar både socialsekreterare och klienter medan den ovanstående forskningen utgår av empiri från endast klienter. En annan aspekt som skiljer min forskning åt den tidigare forskningen är att min forskning har haft färre informanter än den tidigare forskningen hade.

Teori

I denna del ska jag beskriva och förklara teorin som jag har valt. Till detta ämne har jag valt att använda mig av *stämplingsteorin* där även begreppen *stigma* och *avvikande beteende* inkluderas in.

Stämplingsteorin belyser en process som sker över tid. Något händer och så pågår det. Det är inte en gångs företeelse utan den sker steg för steg och kan delas upp i olika stadier (Goldberg, 2000). Enligt Ted Goldberg är stämpling kopplad till individens egen självbild. Människan får sin självbild genom kontakt med andra. Dessa andra kallas för ”signifikanta andra” och kan vara föräldrar men även andra människor samt samhället i sig eller omgivningen. Signifikanta andra samt integrationen med dessa avgör vilken självbild personen får. Om en människa får en negativ självbild så innebär det att det har funnits en låg matchning mellan individen själv och samhällets syn på hur en individ bör vara eller bör göra (Goldberg, 2000, s.358). För att det ska komma till stämpling måste det ha skett flera negativa uppfattningar från omgivningen som till slut blir resultatet att personen gör om sin bild av sig själv till sämre än den egentligen är. Det är alltså skeenden, situationer samt omgivningens sätt att reagera på olika händelser som bidrar till stämplingsprocessen (ibid.). Goldberg menar vidare att vissa människor kan lära sig genom den tidiga socialiseringsprocessen samt förstå att det är själva handlingen som är fel medan andra individer lär sig tro att det är fel på dem som personer. Det som blir avgörande är inte individens handlande i sig utan de reaktioner och den respons som individen får från omvärlden eller samhället. Om en person får många negativa reaktioner från omgivningen så kommer det bli en bekräftelse för personen att han eller hon inte duger och att det är något fel på henne eller honom. Då känner man sig som en avvikare (ibid.). I individens ögon kan en handling eller en åsikt framstå som något helt vanligt medan normerna i samhället säger att det inte ska vara så eller att det ska vara på ett visst sätt. Med tiden kommer personen klandra sig själv för allt som händer och för allt han eller hon gör. Slutligen så kommer individen till och med förvänta sig negativa reaktioner från omgivningen. Personen känner sig bedömd, värderad av omgivningen och tar den domen som sin verkliga verklighet. Allt det som händer

förstärker det negativa och personen får en övertygelse att hon eller han förtjänar sitt öde (Goldberg, 2000).

Stämplingsteorin innefattar termen *primär avvikelse* som innebär att individen bryter mot en norm utan att känna till det. Personen är alltså inte medveten om att det har blivit fel, att situationen inte anses vara orätt eller att handlingen är orätt. Primäravvikelsen har inget att göra med negativ självbild utan handlar om ovisshet kring de samhälleliga normer som existerar (ibid.).

Ett annat viktigt begrepp i teorin är *sekundär avvikelse*. Den i sin tur innebär att personen känner till de oskrivna regler eller samhälleliga normerna och bryter mot dem avsiktligt och medvetet. Här finns den negativa självbilden med i spelet och det är också den negativa självbilden som styr personens handlande (Goldberg, 2000).

Även sociologen Howard Becker har skrivit om avvikandet som blir själva *stämplingen* genom att det bedöms till något ovanligt. När en individ avsiktligt eller oavsiktligt inte följer generella normer som avviker det från det normala (Becker, 2006, s.22-23). Själva bedömningen eller värderingen blir stämplingen. Man ger personen en identitet som denne inte har. Man bedömer något negativt. Det är hur själva handlingen uppfattas som blir avvikelse och därmed får stämpling. Varje samhälle eller grupp har själva skapat informella regler eller som tidigare nämnt normer, vilka alla medborgare eller medlemmar förväntas att följa. Dessa normer gäller situationer, handlingar och beteenden. När en individ inte följer de informella reglerna värderas personen negativt. Becker menar att det är avvikelse som är det centrala och att termen utmärker sig genom att skilja sig åt från majoriteten av något (Becker, 2006).

Ordet *stigma* betyder att något blir ovanligt eller avvikande. Det är som om någon slags olycksdrabbning alternativt ”olycksöde” (Goffman, 2011). Själva stigman föds fram och utvecklas från samhället och dess normer. Allmänt tyckande om något hos en större grupp exempelvis en kultur skapar vad som anses som normalt, onormalt, vanligt eller avvikande, naturligt, onaturligt. Man har alltså tankemönster om hur något bör vara och när detta inte stämmer överens med den föreställningen så är det då som avvikelsen blir synlig och märks av. Individen som avviker på något sätt kategoriseras och får en egenskap tillskriven som blir hans sociala identitet. Personen blir ”stämplad” och utstött. Det är stigmatiseringen som gör att personen värderas och den värderingen har ändrats från att ha varit bra till dålig eller från vanlig till ovanlig exempelvis (ibid.). Stigman kan förklaras enligt Goffman i detta

sammanhang att det rör sig om personens stigma som kan ha göra med en viss egenskap, personens karaktär, personens bakgrund, förflutna, åsikter, arbetslöshet, olika vanor, sexuella läggning, ohederlighet, emotioner med mera (ibid.) .

Goffman menar att individen har två sociala identiteter. En identitet är den *virtuella*, den som betraktaren tillskriver denne genom olika intryck samt observationer. Den identitet personen har egentligen, de egenskaper och karaktär är den *faktiska* identiteten. Genom beskådning kan det framstå att individen utmärker sig genom att ha någon egenskap som anses olämplig eller udda. Det i sin tur gör att individen värderas och ”stämplas” som exempelvis oduglig eller lat, det vill säga felaktigt. Det finns en skillnads skala mellan den faktiska och den skapande identiteten. Den skalan används både när individen värderas till en sämre kategori men även när man omvärderar något hos personen i en positiv bemärkelse. Bedömning görs då individen gör något som inte överensstämmer med omgivningens förväntningar och anses negativt (Goffman, 2011).

En term som hör hemma i stämplingsteorin är det som kallas för *avvikande beteende*. Begreppet kan kopplas ihop till flera olika företeelser. Betydelsen av termen är att något skiljer sig från det traditionella och det brukliga (Hilte, 1996). Begreppet har en bred betydelse och innehållet varierar beroende på vad det gäller och i vilket sammanhang det förekommer i. Det betyder att en eller flera individer inte följer de övrigas eller den större gruppens handlande, regler, seder eller normer. Det är själva det som är annorlunda från mängden som skapar avvikande (ibid.).

När det gäller avvikande beteende så finns det tre olika grenar som termen förekommer i. Det *statistiska* avvikandet betyder att något enstaka utmärker sig bara för att det skiljer sig från det genomsnittliga eller det ordinära (Hilte, 1996). Det *patologiska* perspektivet innebär att man tänker ur ett sjukdomsperspektiv. Det avvikande ses som en sjukdom, exempelvis okontrollerad ilska eller alkoholism. Den *regelorienterade* varianten handlar om att personen inte har förmåga att följa normerna som finns i gruppen eller i samhället. Det är oskrivna regler som handlar om någon slags av allmän kunskap. Först när man bryter dem så blir de märkbara och i samband med det så blir individen en avvikare. En legitim uppsättning av regler påbjuder beteenden hos gruppen (Hilte, 1996, s.10).

Här kommer några ord om relationen mellan teorin och syftet. Teorin gör att materialet belyses på ett sådant sätt att jag finner att svaren på frågeställningarna skulle kunna besvaras och uppfylla mitt syfte om att få inblick i negativa och positiva upplevelser omkring

försörjningsstöd. Med ett intresse för skuld och skamkänslor anser jag att stämplingsteorin samt begreppen stigma och avvikande beteende kan öppna upp och nyansera resonemanget. Eftersom de teoretiska begreppen lägger vikt på processer kring stigmatisering och stämpling kan de användas till att belysa mitt intervjumaterial och titta på relationen mellan skuld och skam och stigmatisering. Detta har varit tanken och grunden till val av teorin.

Metod

I detta avsnitt beskriver jag hur gick till väga när jag gjorde denna studie och vilka tillgångar och hinder jag mötte på vägen samt hur själva forskningsprocessen har sett ut.

Jag har i uppsatsen använt mig av kvalitativa metoder och gjorde intervjuer. Den kvalitativa forskningen fokuserar på innehållet i orden vid insamlandet av data. Den kvalitativa lägger sin tyngd på hur individen tolkar, uppfattar och konstruerar den verklighet som han eller hon befinner sig i. Detta gör att det är den intervjuades tolkning, den intervjuades skapande av kontext blir avgörande för resultatet (Bryman, 2006). Eftersom min uppsats handlar om att känslor får sociala innebörder (Beck-Friis, 2009) så blev den kvalitativa forskningen en självklarhet för mig. Det material man får från intervjuerna kallas för primärmaterial (Aspers, 2007).

Vid konsultation med en av lärarna på Socialhögskolan blev jag övertygad om att leta efter informanter som är bidragstagare hos socialtjänsten skulle vara högst olämpligt med tanke på att skamkänslan skulle kunna förstärkas. Därför fick det bli andra alternativ. Jag bestämde mig för att fråga runt bland folk jag känner om de känner någon som känner någon i sin bekantskapskrets som har personlig erfarenhet av Socialbidrag. Jag använde mig av snöbollseffekten (May, 2001). På detta sätt skulle personen själv avgöra om denne skulle vilja delta eller välja att ej ge sig till känna. När det har handlat om att kontakta socialsekreterare har jag använt mig av att kontakta socialförvaltningar. Dessa blev utvalda av en tillfällighet. En socialsekreterare och två enhetschefer har hjälpt till att någon annan socialsekreterare har ställt upp. När personerna själva på inte har haft möjlighet att ställa upp på en intervju har de hänvisat mig vidare till sina kollegor på socialförvaltningen. Socialsekreterarna har en annan position och samröret med socialtjänsten är att det är deras arbetsplats. I det sist nämnda gällde en annan etikkod vilket tillät mig gå genom förvaltningen.

Jag har intervjuat åtta personer sammanlagt. En utav intervjuerna blev en intervju i par därför blev det sju intervjuer utförda till empiriinsamlingen. Jag intervjuade tre klienter som har eller hade haft socialbidrag och fem socialsekreterare. Anledningen till att det blev det urvalet beror på att det var dessa informanter som ville delta i studien.

Jag skickade skriftliga informationsbrev via e-post till både klienter och socialsekreterare (se bilaga 1 och bilaga 2). Därefter inväntade jag ett samtycke från dessa. Under tiden då jag väntade in svaren ägnade jag mig åt mer praktiska saker som att boka rum till intervjuerna, skaffa diktafon samt få färdigt sammanställningen av jag mina intervjuintervjuguider (se bilaga 3 och bilaga 4). Eftersom det dröjde några veckor med intervjuerna ägnade jag mig istället åt att göra andra avsnitt i uppsatsen som tidigare forskning och etiska överväganden bland annat.

När det gäller intervjuer så har jag valt att använda mig av semistrukturerade intervjuer. Det är en form av intervjuer som ger intervjun en del frihet men även avgränsar (May, 2001) och försvårar att intervjun ska hamna på ett sidospår.

Ifall någon intervju inte skulle bli av vid det avtalade tillfället har jag även haft som reservplan att ha intervjuer på telefon. Det blev först tre intervjuer på telefon då informanterna har befunnit sig i andra delar av landet. Vid telefonintervjuerna har jag ej använt diktafon utan antecknat för hand ordagrant vad personen har sagt. Det har funnits för- och nackdelar med telefonintervjuer. Fördelarna har varit att jag som forskare har kunnat vara flexibel genom att kunna vänta längre tid till att mina informanter hade tid att intervjuas. Nackdelen med mina telefonintervjuer har varit att jag inte har kunnat spela in dem. De gångerna då informanten pausade för att jag skulle anteckna så kom de ofta av sig och tappade tråden på det de skulle säga. Även om intervjuernas innehåll behöll kvalitet och gav datainsamling så blev de inte lika långa som de intervjuer som utfördes med informanten ansikte mot ansikte och spelades in på bandspelare. Just för att jag hade tre telefonintervjuer så valde jag att intervju en person till för att samla mer data. Det blev även en telefonintervju. Intervjuerna skedde relativt sent under uppsatsens gång vilket innebar att det blev ont om tid till analysen.

Vid en intervju intervjuade jag två socialsekreterare samtidigt då de var kollegor och arbetade på samma socialförvaltning med ekonomiskt bistånd. Fördelen med detta har varit att den ena socialsekreteraren har kunnat komplettera den andra och på detta sätt ge en klarare bild av verksamheten i den kommunen samt kunnat slå ihop sina tankar och ge mycket information. Nackdelen med att intervju två samtidigt har varit att det blev rörigt vid själva

transkriberingen att hålla reda på vem som har sagt vad samt att transkriberingen tog dubbelt så lång tid.

Valet av teorin, stämplingsteorin har berott på att jag har ansett att den passar till att tolka problemet och paradoxen i ämnet. Ibland har jag känt mig förvirrad av att begreppen är så pass lika varandra men då har jag använt mig av metaforen som en fläta. Att man flätar ihop en fläta.

Det som har påverkat mitt urval har varit tiden som jag har haft till förfogande för uppsatsen samt de resurser som jag har haft att arbeta med (Bryman, 2006). Hade jag haft mer tid till denna studie hade jag utvecklat det mer.

Vid forskning så är det vanligt med bortfall. Bortfall innebär att en viss möjlighet till att samla data inte blir av, exempelvis att en informant drar tillbaka sin medverkan (Aspers, 2007).

Bortfallet vid denna forskning var att en inplanerad intervju inte blev av. En informant hade gett sitt samtycke men sedan hörde inte av sig och det gick inte att få tag på personen. Jag tolkade detta att personen inte ville delta i studien.

Gällande validitet i forskningen, det vill säga att man undersöker det som man faktiskt ska undersöka (Jönsson, 2010, s.13) har jag tittat på detta genom att gå igenom varje transkriberad intervju och se om det gav något resultat och varit noga med att hålla mina tre frågeställningar i fokus vid analysen. När det gäller reliabilitet som står för att man ska få samma resultat vid undersökningar (May, 2001) så skulle detta bli svårt då jag har använt mig av kvalitativa intervjuer. För att undersöka problemet och öka värdet av information som kommit fram, (Aspers, 2007) har jag använt mig av material som är så nära de intervjuades personliga erfarenhet av socialbidrag som möjligt. Därför har jag endast skaffat material från berörda, bidragstagare och socialekreterare.

När intervjuerna blev färdiga var det dags för transkribering. De intervjuerna som spelades in på bandspelare tog mycket längre tid att transkribera än de jag hade antecknat för hand.

När transkriberingen var färdig reviderade jag mina frågeställningar och la till en fråga för att åter igen få fram en överblick men även kunna se något från den positiva sidan. En annan anledning till att frågeställningen gjordes om berodde på att jag ville tydliggöra det som jag skulle forska om och ha frågeställningarna som en referensram samt avgränsning till kodningen och analysen. Sedan läste jag mina renskrivna intervjuer och plockade ut citat som hade göra med mina frågeställningar som jag såg ur stämplingsteorin. Jag tog en frågeställning i taget och fick göra sådan urplockning tre gånger och ställde mig frågan hur detta kan ses från stämplingsteorin. När det var gjort läste jag frågeställningen igen och citaten och kom då flera gånger i underfund med att vissa citat passade bättre under en annan

frågeställning och citaten fick flyttas runt. Därefter läste jag citaten och tolkade varje citat utifrån de teorierna som jag hade valt att arbeta med. När jag hade kodat citaten så flätade jag in en analysering i detta och gjorde texten till en helhet. Till detta använde jag mig av en metafor som jag fick presenterat av min handledare under ett handledningstillfälle. Jag tänkte mig en statsvandring där jag går bredvid någon och visar samt berättar vad platsen eller byggnaden innebär och hur man kan se på den. Hela tiden hade jag tankegången att det är jag som beskriver och berättar om någon för någon som inte vet något om platsen. Den tankegången hjälpte mig att vara noggrann med detaljer men även att plocka ut det som är mest relevant för tinget ur flera olika perspektiv. Precis som man gör i en statsvandring gjorde jag i analysen. Jag pratade, ledde någon, visade samt berättade vad jag ville att betraktaren skulle se och i detta fall vad jag ville att läsaren skulle läsa och titta på.

Själva tolkningen var kodningen. Att knyta ihop alla textstycken och utveckla texten och bearbeta den, blev analysen. Kodningen samt analysen har jag upplevt som det mest svåraste i uppsatsprocessens gång och det tog längst tid för mig att bli färdig med det avsnittet.

När jag skulle välja i mitt material för att koda och då jag gjorde själva urvalet så hade jag dessa tre frågeställningar i huvudet. Efter att ha läst varje citat ställde jag mig frågan hur belyser detta citat exempelvis värderingar kring försörjningsstöd? Jag har sedan försökt koppla ihop de intervjuades svar till frågeställningarna och gjort en analys. Därefter skrev jag en sammanfattning till varje frågeställning som blev resultatet. Resultatet diskuterades sedan i den avslutande diskussionen med tidigare forskning, teorin samt med lite av mina egna reflektioner.

Jag vill även här under metodavsnittet skriva om min förförståelse. Vad jag har för utgångspunkt. Jag har tittat på detta problem ”skuld och skam känslor” hos bidragstagare och jag grundar denna utgångspunkt då jag har sett att det finns i tidigare forskning, bloggar, tidningsartiklar och nära omgivning. Anledningen till att jag valde begreppen ”skuld” och ”skam” har berott på att jag hade hört om dessa begrepp i samband med försörjningsstödet och det fångade mitt intresse. Jag har även sett dessa i tidigare forskning, i media, på internet, under min utbildning samt under min socionompraktik.

När det gäller litteratursökning använde jag mig genom Lunds Universitets biblioteks webbsökningssystem Libhub, webbkatalogen Lovisa samt databasen Libris. Jag använde mig av nyckelorden *socialbidrag*, *försörjningsstöd*, *skuld* och *skam* och då kom det fram arbetsrapporter, artiklar samt avhandlingar. Vid sökning av böcker användes sökmotorn

Lovisa. När jag hade samlat materialet gick jag igenom de olika böckerna, rapporterna, tidningarna och avhandlingarna för att se vad som kunde användas i denna studie.

Etiska överväganden

Som tidigare nämnt är detta ett känsligt ämne. Därför har jag varit ytterst försiktig när jag har frågat efter informanter som jag har beskrivit i metoddelen.

I min forskning har jag använt mig av de fyra etiska grundkraven som är utformade av Vetenskapsrådet (Vetenskapsrådet, 2002). Det första är *informationskravet*. Jag har tydligt informerat mina informanter vad min forskning skulle handla om, vad dess syfte är samt varför jag ville intervjua personerna. Därefter har jag begärt samtycke från samtliga.

Samtyckekravet innebär att de som vill delta i forskningen och blir intervjuade samtycker till detta, att de bestämmer själva hur mycket de vill bidra med och på vilka villkor samt att de närsomhelst kan avbryta intervjun/ sin delaktighet. *Konfidentialitetskravet* innebär att de som blir intervjuade garanteras anonymitet och att all fakta kring dem ska aidentifieras så att det inte går att räkna ut vem det handlar om. Dessutom ska det insamlade materialet förvaras på ett sådant sätt att ingen obehörig kan komma åt det. Detta har jag även respekterat under uppsatsens gång. Det fjärde och sista är det så kallade *nyttjandekravet* som är att tydligt meddela att informationen som kommer fram från de intervjuade endast ska användas i detta forskningsprojekt och inget annat (Vetenskapsrådet, 2002). Detta har jag informerat de intervjuade om, både skriftligt samt muntligt.

En extra rekommendation från Vetenskapsrådet är att jag som forskare ska berätta vad som ska hända med uppsatsen samt var uppsatsen kommer finnas. En annan extra rekommendation är att forskaren även ska ge en tystnadsförsäkran till den intervjuade. Detta har jag även gjort i både i form av utskick som gick på mail samt så gav jag min muntliga försäkran strax innan intervjun började.

Jag har skyddat de intervjuade genom att välja en så neutral plats som möjligt för intervjuerna och det har varit grupprum på ett bibliotek. För att koda och anonymisera redan tidigt har jag i transkriberingarna av intervjuerna ej använt några namn och inte heller markerat vilket kön de intervjuade har. I själva analysen har jag delat upp intervjuerna i grupper om klienter och socialsekreterare utan att hänvisa till individerna, också i syfte att anonymisera så mycket som möjligt.

Ett viktigt etiskt ställningstagande har varit att välja bort en liten del av data som gav resultat. Jag intervjuade nämligen en bidragstagare och en socialsekreterare från samma socialförvaltning. Den bidragstagaren citerade socialsekreterarens yttrande och då fanns det alltid en risk att det kunde ha varit samma socialsekreterare som jag intervjuade och socialsekreteraren kunde ha känt igen sig i citatet om jag hade tagit med materialet. Därför tog jag inte med ett visst material i min studie av anledningen till att skydda de intervjuade och respektera deras anonymitet. På grund av att det var svårt att få tag på informanter hade jag inte möjlighet att välja bort en intervju utan fick lösa dilemman på det här sättet istället.

Resultat och Analys

I denna del kommer jag att analysera det kodade materialet. Jag ska genom hela analysens gång använda mig av referenser från Goffman, Goldberg samt Hilde. För att inte behöva sätta referens efter varje teoriterm är jag tydlig redan nu här att jag refererar till dessa tre nämnda forskare. Jag kommer endast sätta ut källa i löpande text om meningen är specifik eller typisk för begreppet. Som tidigare sagt är det stämplingsteorin som gäller där avvikande begreppet och stigma inkluderas.

När det gäller termerna *skuld* och *skam* så används de synonymt i denna studie. Då informanterna har alternerat mellan begreppen i sina svar i intervjuerna. Informanterna talar om skuld och skam men de reder inte ut begreppen och går inte in på termerna specifikt.

Frågeställning 1 - Hur resonerar de intervjuade kring olika värderingar av socialbidrag/försörjningsstöd?

Intervjuade klienter

När en före detta bidragstagare svarade på frågan, om att beskriva sin situation så sades det så här: *”du förstår att det inte precis kul att gå på socialbidrag när man har en examen och högskoleutbildning och jag vet inte om jag inbillar mig men när jag hade en utbildning så kändes det som man stack ut lite.”* Om man ska titta på det här citatet ur ett avvikelse perspektiv så var det att informanten upplevde att denne stack ut. Samtidigt så visar det om en värdering som personen har om vem som *egentligen* får försörjningsstöd. Avvikande innebär

att samhället/kulturen har en viss bild av något. Att något ska vara på ett visst sätt (Hilte, 1996). I detta fall har intervjupersonen en uppfattning om vad samhället har för bild, att de som har en universitetsexamen ska ha ett arbete. Ur ett stigma perspektiv så kan fenomenet ses att den intervjuade har en bild av hur det såg ut och tyckte själv att han avvek från mängden enligt sin uppfattning för att han hade en utbildning. Intervjupersonen tycker att denne inte platsar bland gruppen som får försörjningsstöd och därför låter sig inte stigmatiseras.

Under intervjuens gång berättar en person om sin tid som bidragstagare under barndomen och reflektionerna samt den allmänna åsikten är följande: *”Nej jag tycker bara att folk har förutfattade meningar om folk som får försörjningsstöd, de tror att folk som har försörjningsstöd inte vill jobba eller att de satte sig själva i den situationen och så kan det vara men man ska inte dra alla över en kant”* samt fortsätter informanten med att säga följande: *”Folk har en dålig bild av försörjningsstöd, att folk fuskar med det, de som säger så tror illa om försörjningsstöd. Ingen har sagt det till mig om mig men jag har hört det generellt.”* Stigma innebär man kategoriserar att ”de” som har försörjningsstöd ”de” vill inte jobba. Man sätter dem i en grupp. Man tillger någon något som de inte är/har. De människor som inte arbetar de värderas och bedöms av omgivningen vilket blir ett steg i en stämpningsprocess (Goffman, 2011). Ur de två ovanstående citaten framkommer att det finns värderingar som innebär olika föreställningar. Här rör det sig om visualiseringar och förutfattade meningar samt fördomar som dels härstammar från den historien som socialbidraget har bakom sig att det kommer från fattigvården (Rauhut, 2002) men även uppenbarar sig att det görs någon form av selektion och gruppering (Goldberg, 2000) där socialbidragsgruppen blir för de som värderas negativt. Detta i sin tur leder till att stigmatiseringsprocessen drar igång och värderingar som fusk, beroende samt misslyckanden talas det om. När informanten berättar om de förutfattade meningar som finns om bidragstagare att de skulle vara fuskare eller inte vill arbeta kan detta ses som den virtuella och den faktiska identiteten som Goffman skriver om. Den virtuella identiteten innebär att det är en identitet som tillskrivs personen i ett sammanhang. Den faktiska identiteten är personens riktiga identitet utan att någon värdering eller åsikt har lagts till av betraktaren (Goffman, 2011).

När en informant skulle sätta ord på sina upplevelser i samband med försörjningsstödet och beskriva hur det var så svarade denne: *”Som ung så vill man göra saker med sina vänner, alla*

saker som de andra barn får som jag inte kunde få, att man inte kunde få saker som alla andra hade, det var det. Jag visste också att mina föräldrar hade det jobbigt, de kunde inte språket, kunde inte få jobb.” Personen tycker att det är avvikande när man inte kan göra det andra kan. Avvikande begreppet blir även tydligt i omgivningens ögon (Hilte, 1996).

En bidragstagare framhävde känslan av utanförskap och begränsning samt maktlöshet: *” man känner sig utanför samhället på nåt sätt, det är en märklig situation på nåt sätt.. det här med att lämna in kontoutdragen tycker jag är värst, om jag skulle ramla på gatan eller måste till lasarettet så måste jag avgöra om det här är akut eller om jag verkligen måste vänta med att gå till läkaren eller... man känner sig ganska såld på nåt sätt, man är ganska panikslagen över att de ska tycka att man inte har sökt tillräckligt med många jobb ”.* Informantens svar berättar för läsaren att vara på försörjningsstöd innebär utanförskap. Bidragstagaren som får för närvarande försörjningsstöd upplever sin situation som avvikande från det vanliga. Det är den kontrollen från socialtjänsten, fysiska begränsningen och handlingsutrymmet som gör att kontexten blir avvikande. Här kan man även se de värderingar som välfärdssamhället har omkring synpunkten att lönearbete är det vanliga och när man inte arbetar så anses det som onormalt. Stämplingen finns här då personen känner sig bedömd att vara ofri, upplever sig att vara värderad och tillskriver sig den bilden man har gett personen (Goldberg, 2000).

En nuvarande bidragstagare känner sig kontrollerad och kan känna sig begränsad av sin situation. Personen berättade om sin upplevelse av att ha göra med socialtjänsten och konceptet kring få försörjningsstöd: *” Att någon har en så pass insyn i någons liv. I och såna saker som förra gången hade jag en jätte fest så handlade jag på systemet, några stycken tillsammans då och vi tog alltesammans på mitt kort och då satt de där och kollade att man hade handlat så mycket på systemet. Det är en konstig situation att man ska kolla, du har ingen mat men du har handlat något på H&M...”* Om man ska titta på texten ur ett avvikande perspektiv som innebär att något är utöver det som ses som det vanliga eller det brukliga (Hilte, 1996). Det är inte vanligt att bli kontrollerad menar den intervjuade vilket den intervjuade framhäver. Personen upplever det dels att vara allmänt kontrollerad men även detaljerat då det är någon tittar på kontoutdraget kring vad som har handlats. Det avvikande eller onormala är att känna sig ofri och vara beroende av någon annan, i detta fall Socialtjänsten. Att vara oberoende och fri anses som det normala. Man kan se förekomsten av stämpling då inköp av kläder när man inte har mat ses som udda. En norm där omgivningen

uppfattar att personen agerat fel. Personen själv tycker inte att det är något ovanligt och är inte medveten om att ha brutit den normen. Enligt stämplingsteorin så skulle detta innebära primäravvikelse (Goldberg, 2000).

Under en intervju med en nuvarande bidragstagare framkom det att omständigheterna kring att vara beroende av ekonomiskt bistånd kan ses ur ett stigma perspektiv samt ur ett avvikande perspektiv. Förutom teorierna kan man se en paradox i de följande två citaten. Då personen är bidragstagare förväntas denne från socialtjänstens sida att komma igång för att bli självständig (Dahlberg et al. 2008) men ändå blir personen begränsad och ifrågasatt av socialtjänsten: *"Då är det ju klart man blir ju deprimerad. Jag kan förstå att folk blir sjukskrivna efter såna saker och att man inte kommer igång med saker"* och uttryckte följande som mest påfrestande med sin situation: *"För man känner sig ganska liten på nåt sätt, " nämen sälj din dator", " nej det händer att jag behöver datorn, den som finns på biblioteket där kan jag inte sitta 5 timmar och söka jobb". Vissa saker behöver man ha, man behöver en telefon, det gör man och man behöver stå på sig"*. Praktiskt blir personen begränsad och har inte samma spelrum eller frihet. Denna begränsning kan även ses som stigmatisering att man är kontrollerad och får en identitet som ofri men även det att man i detta fall tvingats acceptera sitt öde och anpassa sig (Goffman, 2011). Omgivningen som bland annat kan vara socialsekreteraren har enligt den intervjuade värderingar och synpunkter vad det förväntas att en bidragstagare ska ha samt hur bidragstagaren ska ha det materiellt om man tar användning av svenska välfärdssystemet. Här finns en bild att har man det svårt ekonomiskt så ska man inte ha saker som inte är en nödvändighet. Man hör till den gruppen som lever på minimum nivå. Det kan tolkas som stigma. Starrin och Kalander Blomqvist fick fram i sin forskning något liknande där klienter hade fått sälja sina ägodelar eller blivit ifrågasatta till sitt handlande av bland annat socialtjänsten (Starrin & Kalander Blomqvist, 2001). Detta kan även refereras till Angelins forskning att det finns ibland individuella saker i personens tillvaro som bidrar till att individen är arbetslös och försvårar att hitta arbete (Angelin, 2009). Exempelvis ovanstående att sälja datorn. När en person är arbetssökande så krävs det att personen söker aktivt arbete (Dahlberg et al. 2008) och har tillgång till en dator. Genom att sälja datorn skulle personen ha ännu svårare att söka arbete då användning av datorer på offentliga platser som bibliotek brukar i regel vara tidsbegränsat.

När en socialbidragstagare fick frågan om någon hade talat om socialbidraget på ett nedsättande sätt så svarade personen: *"Inte så direkt åt mig men det finns fortfarande såna*

fördomar som jag sa innan att de som får försörjningsstöd inte vill ha jobb, försöker inte eller för att man är sjuk. "så visst man har fått lite "va ,går du på soc?" Nej det jag tycker är negativt om försörjningsstöd är att det är kränkande att man ska behöva leva så, det handlar mer om systemet, det är förnedrande." Personen fortsatte sedan med: *"det känns som det är i allmänhet mycket misstänksamhet är det verkligen"*. Bidragstagaren menar att det finns fördomar om att ha försörjningsstöd. Av den intervjuades citat så framstår texten att försörjningsstöd har ett negativt och ovanligt klang. Bidragstagaren uppfattar inte själva försörjningsstödet som illa utan tycker att regelverket inte är bra. Att vara socialbidragstagare innebär att vara i underläge samt kontrollerad. Som tidigare nämnt så handlar stigma om att man accepterar sin tillskrevelse och tar på sig identiteten (Goffman, 2011) men här försöker personen hålla ifrån sig och är medveten om omständigheterna runtomkring. Bidragstagares åsikt stämmer överens med en bloggares åsikt kring försörjningsstöd. På bloggen menar bloggaren att socialtjänsten och försörjningsstöd har blivit ett slags disciplin och kontroll verksamhet istället för hjälpande verksamhet. Bloggaren menar att människor låter bli att söka eftersom systemets struktur och misstro från samhället gör att individen mår dåligt och får lägre självkänsla (paolopissoffi, 2009).

När en bidragstagare fick fritt reflektera och svara på den öppna frågan; har du någon övrig synpunkt kring ämnet så var svaret: *"det verkar som det är "dem" och "vi" och det blir så opersonligt."* Stigma förekommer då personen upplever skiljelinje mellan bidragstagare och socialsekreterarna. Det blir en kategorisering och det rör sig om två grupper (Goffman, 2011).

En socialbidragstagare ger sin syn på vad det innebär att vara bidragstagare där vägning mellan två olika perspektiv görs: *" det är inte så att jag skäms över det att... jag har ju inte så mycket val, jag söker faktiskt jobb men jag tror att den stämpeln finns faktiskt kvar, är du på soc.... hur illa är det, knarkar du neehjej" (ilska!).* Personen sätter behovet och nödvändigheten av försörjningsstöd före känslan av förnedring. Det positiva att få ekonomisk hjälp väger tyngre än den negativa känslan av skam. Det visar oss läsare att förutfattade meningar och stämpling av människor som har försörjningsstöd finns. Allmänheten klassificerar försörjningsstöd som en insats för utslagna enligt informanten. Personen låter sig dock inte stigmatiseras och står emot att gå in i den identiteten.

Om man ska betrakta handlingsutrymmet för en bidragstagare och den kontext som råder, då finns det olika begränsningar. Dessa bidrar till att personen dels kvarhålls i sitt bidragstagande

och känslan av avvikelse förstärks genom begränsningar: *”så att man kan få ett busskort så att man kan ta sig ut lite”*. Personen känner sig geografiskt begränsad och detta kan kopplas till den studien som Angelin har gjort där ett av skälen som gjorde att personen fastnade i bidragstagande var att det fanns olika ”hinder” och ”barriärer” (Angelin, 2009, s.13) som försvårade för personen att kunna ta ett arbete. Exempelvis så blir personen automatiskt begränsad då personen ej har möjlighet att söka arbete i andra orter eller besöka platser arbetsplatser personligen. Att inte ha möjlighet till att ha ett busskort kan ses som ett avvikande.

Intervjuade socialsekreterare

För den utomstående eller för allmänheten kan en åsikt om något vara konkret, generaliserande och låst. Socialsekreteraren som arbetar med målgruppen menar att klienter upplever det olika att ta kontakt med socialtjänsten: *”Det är väldigt blandat hur dem upplever det. Det är ingen som tycker att det är roligt. Otroligt få försöker fuska eller inte bryr sig eller försöker få extra pengar.”* Socialsekreterarens citat säger att samhällets stämpling kan kopplas ihop av vad en bidragstagare sa och bekräftar därmed att man inte ska dra alla över en kant. Upplevelser som kan dyka upp hos aktuella klienter i samband med att ansöka om försörjningsstöd är: *”De flesta personer, mer parten tycker inte att det är så jätte kul att komma hit och ansöka om pengar. De flesta skulle vilja jobba. Vissa har liksom, man kan märka att vissa klienter har vant sig vid att ha socialbidrag.*

Här visar texten att det är variation hos socialbidragstagare hur de förhåller sig till sin situation. Socialbidragstagarna är medvetna om att det anses som avvikande från det vanliga att komma till socialkontoret och ansöka om pengar. I citatet framkommer det att vissa klienter blir stigmatiserade och accepterar sin situation (Goffman, 2011). Andra personer håller stigmatiseringen ifrån sig genom att ha en vilja att vilja arbeta och slippa gå till socialkontoret.

Själva välfärdssystemets struktur gör att människor stämplas när socialsekreteraren berättar följande: *”Samtidigt förstår vissa klienter att det inte finns så mycket val. Personer som inte kan så bra svenska eller som är sjuka eller som har fysiska besvär. De accepterar sitt öde lite grann”*. Socialsekreterarens citat tyder på att vissa klienter har tagit till sig stigmatiseringen och blivit ett med rollen som socialbidragstagare samt den bild som finns i samhället. Även

avvikande begreppet kommer in här, det patologiska avvikandet som präglas av sjukdoms begreppet och innebär att den sjuke hamnar i en grupp där sjuka finns (Hilte,1996). Här kommer stigma även från välfärdsystemets håll, att de som har vissa ”hinder” stämplas och hamnar hos socialtjänsten. Systemet och dess struktur gör att personerna kategoriseras och hamnar i den gruppen som socialbidragstagare.

Genom socialsekreterarens reflektioner kan avvikelsebegrppet ses från motsatt håll:

”de som har haft föräldrar som har haft försörjningsstöd anser ofta att det är deras rätt att bara få det., de tycker inte alls att det känns, för dem är det så livet ser ut, att man lever på försörjningsstöd.” I denna studie har det lagts fram att klienters och socialbidragstagarnas svar kan tolkas som att vara socialbidragstagare är avvikande jämfört med de som har lönearbete och klarar sig utan socialbidrag. I detta fall, det vill säga det ovanstående citatet tyder på att det är avvikande att inte ha socialbidrag.

En socialsekreterare berättar hur organisationen är uppbyggd i den kommunen som socialarbetaren arbetar i och vilka steg bidragstagarna går i ansökningsprocessen: *”det ska gå snabbt och sen kommer de upp till oss så blir de placerade i olika enheter, ibland så kan det vara så att när de kommer upp till oss då kan de vara irriterade på hur snabbt det har gått där nere och att de bara har fått prata i telefon, har inte varit något speciellt bemötande och så kommer de upp hit”*. Här visar sig Goldbergs stämplingsteori då man kan se hela processen över tid som går och som bidragstagaren måste ta sig varje steg och genom detta förstärks stämplingen (Goldberg, 2000).

En socialsekreterare berättar vad det kan bero på att bidragstagare upplever försörjningsstöd som påfrestande: *”Om du har absolut ingenting och du har ingen möjlighet att få nånting nu i alla fall så är det ju hit du kommer. Sen tänker folk mycket, de som ska hit att de har misslyckats. Ett misslyckande att behöva komma hit. Det märker man på dem som kommer att de känner sig ofta misslyckade. Blivit av med jobbet eller inte fått nåt så jag tror att det är misslyckande känslan som gör det ganska stort. Man vill inte vara misslyckad. Alla vill ju lyckas så jag tror att mycket hänger på att man känner sig misslyckad och måste ta kontakt med socialtjänsten”*. Stycket kan kopplas ihop med känsla av skam och skuld samt stigmatisering. Även stämplingsprocessen finns med här.

Socialsekreteraren berättar för oss att socialbidraget och ansökningsprocessen upplevs olika av olika individer: ”*Jag tror egentligen att det har göra med klientens bakgrund, historia, sociala nätverk, vilka vänner man har. Det påverkar nog mer än hur vi på social kontoret är. Man kan vrida och vända på det väldigt mycket. De flesta tycker att det är jobbigt att komma till oss och be om pengar och att de flesta har en väldigt stark önskan om att klara sig så fort som möjligt.*” Socialsekreteraren menar indirekt att stigma och stämpling förekommer. Informanten ger sin bild vad detta kan bero på samt belyser att människor vill klara sig själva och tillhöra det som anses det normala, att själva tjäna pengar för sitt uppehälle.

En informant som arbetar med att ta emot ansökningar berättar hur vana bidragstagare tänker: *Lite som jag sa innan att en del är infödda i det systemet alltså att det är bara självklarhet och det är de som ringer och vill ha sin lön. De ser det som en självklarhet. Precis som en annan socialsekreterare sa så kan livet med socialbidrag vara det självklara och lönearbete det ovanliga. Det är här som avvikande begreppet framhålls omvänt.*

Vid intervjun där två socialsekreterare intervjuades samtidigt påpekade bägge att det krävs av socialsekreteraren att vara så tydlig som möjligt för att missförstånd ska undvikas: *”Socialsekreterare 2: Också tydlig med vad som gäller så att personerna vet att det här är något som gäller alla. Så är det för att det kan de flesta acceptera och tydlig med vad som gäller kring, ja ha ska jag göra det här är det för att hon är sur på mig eller varför säger hon så till mig. Socialsekreterare 1: Man ska vara så mycket tydlig redan från första början. Det är vad vi kräver av dig, det är vad du ska göra”.* Här skulle det kunna tolkas att parterna som är socialsekreteraren och bidragstagaren tänker olika och går om varandra. Socialsekreteraren vill göra ett bra arbete och talar om vilka regler som gäller medan bidragstagaren kan uppleva som stigmatisering och känna sig stämplad och maktlös om denne upplever sig som illa behandlad på socialkontoret.

Frågeställning 2 - I vilka situationer kan upplevelser av skuld och skam visa sig?

Intervjuade klienter

En person berättar om sin upplevelse av sin psykosociala situation och formulerar sitt svar med att svara: ”*de var förvånade att jag inte hade hittat ett jobb liksom*”. *Vilka var förvånade? (intervjuaren frågar) Handledaren på XXXX som man kunde prata med.*” Det

avvikande begreppet blir uppenbart igen. Intervjupersonen uppfattar att omgivningen uppfattar situationen som avvikande då informanten tycks avvika från den stora mängden (Hilte, 1996).

En person som fick socialbidrag många år sedan gav sin synpunkt när denne fick en spontan kommentar av intervjuaren *"Det har varit svårt att få informanter"* informanten säger: *"Det är inte ett ämne som man vill helst prata om, de skäms kanske lite för att folk har en bild av det."* Personen är av uppfattning att känsla av skam gör att människor inte vill prata om ämnet för att det finns låsta föreställningar och hos folk. Enligt personen tycks skam vara orsaken till att ämnet undviks. Vad innebär skam? I Bengt Starrins och Leif Jönssons studie beskrivs skam som en känsla där underlägsenhet och mindrevärdighet dominerar. Skam kan även ses som ett slags bevis att personen inte lyckats att leva upp till samhällets eller omgivningens förväntningar. Detta i sin tur resulterar till att personen förlorar sin stolthet, får en sämre bild av sig själv och vill inte utsättas för förödmjukelse eller förnedring. Det sist nämnda tycks vara kopplade ihop med skam, det är så att säga besläktade känslor till skam (Starrin & Jönsson, 1998).

En före detta bidragstagare svarade på frågan om hur denne upplevde sin psykosociala situation: *"Jag kände att vi inte hade pengar, jag var ju medveten om det, det var nästan lite pinsamt"*. Här blir det pinsamhetskänslan som relateras till skam (Starrin, 2008).

När en före detta socialbidragstagare fick fundera kring sina upplevelser då svarade denne: *"Min akademiska examen, samhället och alla säger hela tiden utbildning, utbildning, utbildning och då blev man plötsligt lite besviken när man inte passar in i den där ramen som samhället ställer på en..man känner sig besviken på sig själv när man går en utbildning, klarar den och inte får ett jobb..man passar inte in i samhällets ram..samtidigt har man ju skulder att betala tillbaka..visserligen slipper man betala csn när man går på socialbidrag men ändå vet man att man har studerat och att man har den där skulden på sig"*. Den intervjuade ser sig själv som avvikande då denne har en akademisk examen men inget arbete. Situationen kan på något sätt ses som en stämpling och personen svar kan tolkas som misslyckande och skam. Starrin och Jönsson har skrivit om hur ekonomiska problem kan sänka individens status. Författarna menar att det anses enligt en så kallad ekonomi- skam modell att det är socialt uppflytande att ha lönearbete och skamfullt att vara utan det (Starrin & Jönsson, 1998).

När en informant som hade haft försörjningsstöd som barn blev ombedd att beskriva sin situation så svarade informanten: *”det var lite jobbigt när kompisar i skolan frågade ” om dina föräldrar inte jobbar, hur får ni pengar”, ”hur har ni pengar” och man försökte ju alltid undvika frågorna eller svara på ett sätt så att dem frågorna inte skulle komma igen. Jag tyckte det var jobbigt att inte ha pengar och inte kunna göra något med kompisar, det var liksom jobbigt att veta att mina föräldrar hade försörjningsstöd när andras föräldrar jobbade, så kunde jag inte vara med på allting”*.

Här tycker personen att det var jobbigt i sin tillvaro genom att få svåra frågor som personen inte visste riktigt hur de skulle besvaras för att kunna undvikas i framtiden. Detta kan tolkas som skam. Stämplingsprocessen som sker över tid (Goldberg, 2000) är i gång men det ännu osäkert om personen har tagit till sig det. De signifikanta andra reagerar på personens situation vilket gör att personen påverkas av det (ibid.) som ett led i stämplingsprocessen. Omgivningen uppfattade personens situation som avvikande att det fanns pengar men att föräldrarna inte arbetade. Här förekommer även stigma eftersom personen är medveten om skillnaden samt ser att situationen har ändrats till en negativ uppfattning (Goffman, 2011). Primäravvikelse kommer in ur det perspektivet att personen inte tycker situationen är orätt (Goldberg, 2000). Inom stigma finns en så kallad ”skillnadsskala” mellan den virtuella, det vill säga den tillskrivna identiteten och faktiska identiteten (Goffman, 2011) och här befinner sig personen någonstans på den skalan mellan de två begreppen.

En bidragstagare berättar om upplevelser kring sin psykosociala situation: *”Man känner att det är jätte jobbigt att man är snart 30 och måste låna pengar från min mor.. och när man är med kompisar så kanske alternativet är att dem säger, så klart att man blir bjuden... man vill inte bli försörjd av vänner och familj.”* När citatet analyseras och uttryck som ”jätte jobbigt..” samt ” man vill inte bli..” förekommer så kan detta kopplas till att informanten skulle anse att det är inget vanligt eftersom personen inte vill något och känsla av påfrestning finns med. Det som inte är vanligt skulle kunna tolkas som avvikande (Hilte, 1996).

Här berättar bidragstagaren om hur maktlös och kontrollerad denne känner sig: *”Ibland får jag verkligen spel så här. Man känner sig ofri på något sätt”* I tidigare forskning artikeln *Kontrollerade och beroende: erfarenheter av att leva på socialhjälp i Sverige* (2009) har forskarna fått fram liknande resultat där bidragstagare kände sig maktlösa och kontrollerade (Martilla, Whitehead, Canvin, Burström 2009).

I följande citat kan man se hur bidragstagaren uppfattar situationen och tillvaron av att vara en bidragstagare: *”förnedringen för det värsta är att behöva lämna sitt kontoutdrag, för det är inte bara pengar, utan det handlar om vem man är och hur man är, alltså det säger ganska mycket om, vad man lägger pengar på. Sen när man sitter där och kanske tycker att man inte borde ha köpt det där, suck man känner sig nere liksom men jag försöker inte tänka på det så mycket”*. Man kan se vilka följder det har att vara bidragstagare och hur detta hanteras.

Stigma finns i ovanstående. Personen känner sig kontrollerad, maktlös och blottad. Personen tycker att situationen är jobbig och för att inte skämmas eller känna skuld hanteras detta genom att undantränga känslorna. Följderna av att vara bidragstagare i detta fall är att skamkänslan, känsla av hopplöshet kan leda till depression eller nedstämdhet (Starrin, 2008). Personen berättar för oss att genom att lämna in sitt kontoutdrag till socialsekreteraren så kommer skuld-känslan fram och personen är på väg att känna ånger för inköp.

Bidragstagaren resonerar kring att vara på försörjningsstöd: *”jag är inte den enda som går på socialbidrag så här, jag säger det inte. Jag säger att jag söker jobb, sen frågar folk mig det så får de veta det och så är det inte så mycket mer.”* Här försöker bidragstagaren normalisera sin situation. Personen berättar dock inte om försörjningsstödet direkt till sin omgivning vilket kan tolkas som skam.

Intervjuade socialsekreterare

Nedanstående text berättar dels att vissa är stigmatiserade och andra försöker hålla stigmatiseringen ifrån sig. En socialsekreterare berättar hur känslor av skuld och skam visar sig hos bidragstagare: *”Alltså det kan vara att man gråter. Det är många som gråter. Det finns många känslor som är knutna till skuld och skam. Ibland kan man ljuga lite grann för att framstå att man har det lite bättre ekonomiskt. Man säger att man ska betala en viss räkning men så betalar man inte den. Man ljugar för sin socialsekreterare. Sen så kan det vara att folk drar sig för att ringa hit eller komma hit. Så ibland kommer de försent till oss. De passar inte tiderna. De kommer när kronofogden har ringt på dörren och sagt att det blir vräkning nästa fredag. Då vill man fråga, skulle du inte kunnat ringa två månader tidigare. Vissa säger det att när man skäms så mycket så är det bättre att bli arg. Hos vissa kan man se ilska. De är arga över allt.”* Här kan man se hur skuld och skamkänslorna yttras och hur de

hanteras. Även att vissa klienter inte vill stigmatiseras och därför försöker klara det. Försvarsmekanismer tycks vara ett sätt att hantera skam. Det som socialsekreteraren berättar för oss genom sina erfarenheter är att människor hanterar känslor individuellt.

Socialsekreteraren svarade på frågan kring vad det är som gör att människor har olika upplevelser kring försörjningsstöd: *”Det beror på hur man ser sig. Ser man sig som frisk och kan jobba eller om man ser sig själv som sjuk. Är man sjuk så tycker man att man har rätt till socialbidrag. Det är olika. Dels kultur, dels var man kommer ifrån. Många män med invandrabakgrund skäms ofta för att de ska försörja familjen men så klarar de inte det. Det beror på var man kommer ifrån, vad du fick med dig hemifrån. Vad du fick lära dig om arbete. Det ser nog olika ut. Det beror på hur man mår och hur man ser på sig själv. Det är svårt att säga. Det är mycket påverkan hemifrån samt kulturellt. Vilket land du kommer ifrån tror jag också spelar in .”* Citat tar om flera begrepp ur teorin. De som inte är sjuka vill helst jobba och inte tillhöra den gruppen som får hjälp från socialkontoret. De vill inte låta sig stigmatiseras och de vill inte ha stämpeln att vara socialbidragstagare. Här kommer in de signifikanta andra, vilka påverkar hur långtstämplingsprocessen har gått samt individens självbild har betydelse om personen känner sig värderad. Här syns även att bilden vad som anses som avvikande varierar beroende på vilken grupp man vistas i, hur det ser ut i personens omgivning. Stigma förekommer då det handlar om friska gruppen som bör arbeta samt de sjuka som ska ha socialbidrag. Det blir gruppering och kategorisering (Goffman, 2011). Även en patologisk avvikelse kommer med då vissa avviker från mängden på grund av sjukdom (Hilte, 1996).

Innan det blir stämpling så finns det kanske något som socialsekreterarna skulle kunna göra för att fördröja stigmatiseringen: *”Att socialsekreteraren är positiv så kanske skuld och skam känslan minskas. Det beror också på hur man ser på problemet. Ibland kan man höra folk säga att de är mellan två jobb istället för att säga ordet arbetslös.”* Här finns lösningar där stigmatiseringen kan avta och förhindra stigmatiseringsprocessen (Goffman, 2011).

Det finns som tidigare nämnt skuld och skam kring socialbidrag. Detta har framkommit genom de kvalitativa intervjuerna och tidigare forskning. En socialsekreterare ger sin syn på skammen som förekommer i samband med socialbidragstagande. Denna skam kan även socialsekreteraren se och reflektionen är: *”Det är så mycket papper som de måste lämna in. Det är klart att man talar sanning men dem papprena måste lämnas in. Jag kan ibland*

skämmas för att jag måste begära alla de här papprena.” Här bekräftar socialsekreteraren att en socialbidragstagares situation kan skapa skam samt att det är stark kontroll som välfärdssystemet har. Välfärdssystemet har två sidor, hjälp till behövande men även disciplinering makt och kontroll (Blomberg & Petersson, 2006). Stigma förekommer eftersom bidragstagarna stämplas som ”fuskare” av systemet.

Socialsekreterare medger att skammen är märkbar: *”sen har jag också märkt av vissa som är obekväma, man märker direkt att de inte vill vara i rummet; nej jag har aldrig varit här innan”, vissa tycker att det är jobbigt och kanske lite skam, många börjar försvara sig*”. Här kan det tolkas som stigmatisering och individens kamp att stå emot den. Genom detta citat kan man även se att stigma är inget som finns från början utan att det skapas av situationer i livet (Goldberg, 2000).

Citatet som kommer är väldigt liknande det föregående citatet men här kan man se mer av själva stigmatiseringsprocessen: *”många säger ju också det att de vill betona att det är inte de, de har aldrig varit här innan, de tänker vara här en kort tid och att de känner att det är jobbigt att söka försörjningsstöd i överhuvudtaget. Och den där irritationen kan jag känna igen.*” Här tror bidragstagare och är hoppfulla att de ska komma vidare, vilket gör att stigma framgår här som något tillfälligt. Stämplingen kan ses i flera steg, då bidragstagarna måste ansöka om socialbidrag i flera steg och varje steg i processen blir en stämpling (Goldberg, 2000). Även i nästa citat kan man se ännu fler steg i stigmatiseringsprocessen: *”och sen så är vissa också irriterade för att de är väldigt utblottade. Oftast när de kommer till försörjningsstöd så har de lånat liksom och försökt klara det själv..... när de väl kommer hit så är de helt utblottade och det är det, det blir lite tungt för dem.*” I det sista citatet blir även det som kallas för regelorienterade avvikelser tydlig. Den innebär att socialbidragstagaren inte har förmåga att följa samhällets normer (Hilte, 1996) vilka i detta fall skulle vara att man ska klara sig själv, försöka reda ut saker själv och arbeta för sitt levebröd.

En socialsekreterare berättar för oss läsare mer hur skammen kan visa sig: *” De brukar säga det att de tycker att det är jobbigt att komma på besök och de vill inte att någon ska veta att de är här. Och det är ingen som får reda på det, om det inte är så att de springer på någon här utanför som dm känner men vi berättar ingenting. Det är en jobbig situation det är det de säger.* ”De skruvar ofta på stolen och tycker att det här är jätte jobbigt, varför ställer vi alla dessa frågor och varför måste vi veta allt det här” samt *”Man märker det på kroppsspråket*

att det är en obehaglig situation. ”I citatet finns stigma då ”de som inte jobbar” hamnar i kategorin på socialkontoret och måste anpassa sig till den gruppen och identiteten som tillskrivits dem (Goffman, 2011). Statistisk avvikelser syns också då det är ovanligt och majoriteten av folk inte besöker socialkontor (Hilte, 1996). Det är inte det vanliga vilket gör att stigmatiseringen och stämplingen ökar.

Socialekreteraren som har arbetat med ekonomiskt bistånd under en längre period reflekterar hur värderingar kring socialbidrag har ändrats och nyanserats: *”Jag ska bara säga det att det är mycket mer allmänt idag, att det är okej med socialbidragen idag än när jag började och de som har jobbat längre än mig. Det är mindre skuldbelagt idag än vad det har varit. Idag är det mer okej att säga att man har det. Och det är skönt för att vi vill ta bort den stämpeln.”* Här syns det att värderingar och normer i samhället har förändrats över tid och att det är mer normaliserat nu än det var förr. Här framkommer det att stigma görs och skapas av folket och att stigma inte behöver finnas för alltid utan att den kan övergå (Goffman, 2011).

Det innebär att avvikelser är även ett begrepp som kan ändra form och nyans över tid (Hilte, 1996). Samma socialekreterare fortsätter: *”Ja det tycker jag som när man pratar; nä man ska inte ha, det är bara för utslagna men grejen är det är det ju inte. Det är helt vanliga människor som kommer hit. De behöver inte nån psykisk, fysisk, det behöver inte vara något hinder egentligen men du har haft otur. Blivit av med jobb eller blivit sjukskriven”.* I det sista citatet bekräftar socialekreteraren att fördomar finns men även det som har göra med social samhörighet. Människor kan identifiera sig med andra i gruppen och veta att det kan hända dem också (Rauhut, 2002) och det är det som socialekreteraren menar att det kan hända vem som helst.

Frågeställning 3 - Hur ser det positiva omkring försörjningsstöd för de intervjuade?

Intervjuade klienter

En före detta bidragstagare hade inte pengar till att betala sina räkningar och berättar vad var positivt: *”behövde pengar till att betala mina räkningar, jag flyttade till XX stad och hade försörjningsstöd då också men hittade ett behovsjobb”.* Personen visste att det var det enda att göra för att klara sig ekonomiskt och därför tog inte personen till sig stigma. I denna

specifika situation behöver det inte ses som avvikande för har man inget annat val då går man till socialtjänsten.

En bidragstagare berättar om socialbidrag från den ljusa sidan: ” *Positivt är att man ska vara oerhört tacksam att man får pengar, jag är mätt, jag är torr, jag är ren..... det är bra att det finns ett nät*”. I detta citat kan det tolkas att avvikande begreppet är relativt. Personen håller stigman ifrån sig och ser något positivt i den svenska välfärdsmodellen.

Det beror även på hur individen förhåller sig och resonerar kring sin situation: ” *Det positiva var att mina föräldrar inte ville vara på försörjningsstöd utan de ville verkligen ha jobb så det var inte att utnyttja systemet utan de försökte verkligen få jobb.*” Personerna använder sin nuvarande situation som motivation för att komma vidare. De vet att det här är deras enda chans för tillfället att få ekonomisk hjälp. De ser detta som en del i det samhälle som de lever i och uppfattar inte situationen som avvikande.

En annan positiv synpunkt hos klienter är att de tror gott om socialsekreterarna som arbetar med människor som behöver ekonomisk hjälp och stöd att hitta tillbaka till arbetslivet: ” *jag skulle förvänta mig att de skulle vara som stöd. De är ändå socialsekreterare och förvaltning och ska kunna ge stöd och motivera människor att kämpa vidare och känna sig lika duktiga som de som jobbar så att de inte behöver vara så länge på försörjningsstödet.*” Personen stämplar varken socialtjänsten eller själva socialbidraget. Personen ger en mera normaliserad bild och det avvikande perspektivet blir inte alls märkbart.

Som tidigare nämnt har det betydelse hur personen förhåller sig till något: ” *Jag upplevde det inte att det var som något negativt och mina kompisar förstod liksom mina föräldrars vänner att kan man inte få jobb så måste man få ett stöd.*” En före detta bidragstagare ser inte på sin situation som avvikande. Personen tar inte till sig upplevelserna negativt men har inte heller en omgivning runtomkring sig som värderar personens situation. För att stämpling eller stigmatisering ska ske så måste personen uppleva detta från omgivningen (Becker, 2006). Det finns inget stigma och ovanstående kan visa på att stigma inte är något som är utan något som blir och kan försvinna (Goffman, 2011).

Intervjuade socialsekreterare

En socialsekreterare berättar om något som kan ge nyanser i avvikelsebegreppet:

”Försörjningsstöd är bra att det finns på det sättet att det finns om en person kommer in i en ekonomisk krissituation. Få pengar till hyra, mat och medicin. Om man är kvinna och blir slagen av en man så kan man få hjälp. Sverige har ett fantastiskt välfärdsystem. Det blir kritiserat men det är bra. Vi kan hjälpa till om en kvinna blir slagen med skyddandeboende, pengar till magasinering av möbler, pengar till taxi. Om man jämför med andra länder i Europa så är välfärdssystemet otroligt bra. Har ditt hus brunnit ner och du har inte haft någon hemförsäkring och du hamnar på gatan så kan vi betala det här. Det är fantastiskt att man kan få sådan hjälp. Det är jätte bra. Det är bra att man kan få ekonomisk hjälp om man blir av med jobb och inte har a-kassa. Men då är det en förutsättning att man verkligen inte har några pengar eller att man inte själv har orsakat detta. ”

Ovanstående ger en bild att avvikande begreppet kan variera i grad och i situation (Hilte, 1996). Det skulle kunna vara mer avvikande ur ett samhällsperspektiv att inte ha pengar, att inte ha någonstans att bo. Med hjälp av socialtjänsten mattas avvikelserna. Här visas det även på att det är jämlikt för alla som ansöker om ekonomiskt bistånd. Alla medborgare har rätt att söka ekonomiskt bistånd (Martilla et al. 2009) om man inte kan klara sig ekonomiskt på ett annat sätt (Dahlberg et al. 2008).

Likadant kan det tolkas här att avvikande begreppet mattas i förhållande till grad genom socialtjänsten: *”Tanken med ekonomiskt bistånd från början var att det skulle vara en kort tid. Tanken var tre månader och att sedan det skulle lösa sig med jobb eller sjukpenning. Så mycket har ändrats.”* Här tar även socialsekreteraren fram en viktig aspekt vad man kan göra för att minska stämpling, stigmatisering i samhället. På vilka sätt det skulle kunna mattas.

Socialsekreteraren berättar då stigma inte syns eller inte visar sig så uttryckligt hos bidragstagarna: *”de flesta som kommer hit är mest tacksamma, det är min första uppfattning att när de kommer hit för första gången och ska söka försörjningsstöd.”* Här väger det positiva över det negativa.

Socialsekreterarna kan genom sitt sätt att vara och arbeta göra att stigmatiseringsprocessen fördröjs eller mattas: *"Till vissa så säger vi men nu ska du inte vara kvar här så länge. Det bästa som kan hända dig det är att du blir av med mig och så skämtar man till det"*.

Likaså här kan det ses ur avvikelseteoretiskt perspektiv att begreppet kan variera och finnas i olika grader: *"Positivt är det väl för dem som faktiskt behöver det naturligtvis som gör allt de kan för att klara sig själv men inte får det att fungera. Då är det tur att det finns. Naturligtvis så ska vi inte ta bort det eller tidsbegränsa det För det tycker jag är fel och då bara straffar man ut människor ytterligare som redan har det svårt så där är det positivt tycker jag att det finns till dem som faktiskt är helt utsatta när det inte finns något mer. "* samt *"Rent positivt att det finns i den bemärkelsen man ska inte se det som negativt, utan det är ett bra skyddsnät i Sverige."* Socialsekreteraren berättar för oss om någon slags av normalisering då alla i landet har rätt att ansöka om socialbidrag (Rauhut, 2002) om man inte kan försörja sig själv (Socialstyrelsen, 2000).

Sammanfattning kring frågeställning 1

Vilka olika värderingar omkring försörjningsstöd visade de intervjuade på?

Individuella upplevelser påverkar att det känns svårt att leva upp till samhällets förväntningar. Bidragstagarna har känt på ett eller annat sätt att deras situation är avvikande från det vanliga, det normala. Informanterna menar att avvikelserna har uppfattats så från omgivningens och samhällets håll. Både bidragstagare och socialsekreterare tycker att det finns en negativ bild av försörjningsstödet där generaliseringar görs omkring de människor som är i behov av försörjningsstöd. Bland socialsekreterarna och bidragstagarna har det funnits upplevelser att om man är bidragstagare så ses det som ett misslyckande. Bidragstagare har tyckt att perioden med att ha försörjningsstöd har inneburit ett utanförskap. Personerna har även ansett att möjligheterna, deras spelrum samt handlingsutrymme har varit begränsat.

Bidragstagare har upplevt sig vara stigmatiserade då de har känt sig kränkta, beroende kontrollerade och tvingade att anpassa sig till systemet. Bidragstagare har även känt sig värderade av omgivningen. Det framkom även att vissa av bidragstagarna inte alltid har upplevt sin situation som något negativt beroende på vilken inställning de personerna hade. Bidragstagare har i vissa fall tyckt att situationen har lett till psykisk ohälsa samt tendenser till isolering på grund av ekonomiska förhållanden. Bidragstagare har känt sig ifrågasatta av

socialtjänsten, i vissa fall och upplevt att det är mycket misstänksamhet från socialtjänstens sida. En bidragstagare har berättat att denne har fått stå på sig för att få behålla sina ägodelar men i största allmänhet har bemötandet från socialsekreterarna varit bra.

Socialsekreterarnas erfarenhet är att det varierar hur en bidragstagare uppfattar sin situation och att det har göra med personens individuella och personliga förhållanden, så som bakgrund och nätverk. Socialsekreterarna menar att vissa upplever kontakten med socialtjänsten och ansöka försörjningsstöd som jobbigt och skamfullt medan andra tycker att det är en självklarhet och en rättighet. De som kommer från familjer med försörjningsstöd tycker att det är en del av livet och att försörjningsstödet är som en lön. Socialsekreterarna berättar att systemets uppbyggnad kan göra att bidragstagarna kan känna sig kränkta eller illa bemötta.

Sammanfattning kring frågeställning 2

I vilka situationer kan upplevelser av skuld och skam visa sig?

Enligt analysen så uppenbarade sig känslor av skuld och skam hos bidragstagare vid utanförskap eller om man inte lyckades leva upp till omgivningens förväntningar. När bidragstagare uppfattade att omgivningen uppfattade bidragstagarens situation som avvikande från det vanliga. En bidragstagare tyckte att skam förekommer kring försörjningsstöd på grund av fördomar som finns på omkring försörjningsstöd. En bidragstagare tyckte att det fanns pinsamhetskänsla att vara utan pengar. Även att ha högskoleutbildat sig och inte fått något arbete har setts skamfullt. En bidragstagare berättar inte helst om försörjningsstödet utan säger det om någon frågar varifrån personen får pengar. Upplevelsen av skam förekommer även när bidragstagare blir utfrågade av socialtjänst eller omgivning. Skuldkänsla förekommer när man inte får arbete, känner sig beroende och ”såld på något sätt” även vid rädsla att socialtjänsten ska ha tyckt att personen inte har sökt tillräckligt med arbeten. Skuld och skam förekom hos en bidragstagare när denne var tvungen att visa sitt kontoutdrag och inköpen granskades av socialsekreteraren framför bidragstagaren. En bidragstagare försöker inte tänka på sin situation för att inte bli ledsen utan försöker normalisera sin situation. Upplevelser att man blir försörd av vänner och familj kan ge skuld och skam känslor.

Alla fem intervjuade socialsekreterare har sagt att bidragstagare uttrycker att det är ”jobbigt” att komma till socialkontoret och befinna sig i situationen att ansöka om försörjningsstöd. Skuld och skam märks mest hos bidragstagare genom ansiktsuttryck och kroppsråk men även genom att gråta, visa ilska, använda sig av försvarsmekanismer, förklara sig, vara utblottade efter att man har försökt klara det själv men inte lyckats, komma försent till möten, dra sig för att kontakta socialtjänsten och använda sig av lögn för att det ska framstå som att man har det bättre ekonomiskt. En socialsekreterare säger att hon själv kan känna skam genom att be bidragstagare att lämna in olika papper. Om skuld och skam finns beror mycket på hur individen ser på sig själv, sin situation och vilken inställning denne har. Enligt socialsekreterarna är bidragstagare oroliga över att någon ska få reda på att de har varit på socialkontoret. Socialsekreterarna ser också att bidragstagare upplever socialtjänsten som misstänksamma. Socialsekreterarna menar även att det är fördomar samt allmänt negativt prat om försörjningsstöd hos befolkningen som gör att skuld och skam känslor förekommer.

Sammanfattning kring frågeställning 3

Hur ser det positiva omkring försörjningsstöd för de intervjuade?

Bidragstagarna lät sig inte alltid stigmatiseras och ibland var stigma inte igenomträngande. Bidragstagarna tyckte att man ska vara tacksam över att det finns ett sätt att få pengar så att man har mat och tak över huvudet. Vissa bidragstagare tyckte att situationen kunde ses som motivation att hitta ett arbete och att detta berodde på personens inställning att inte se det negativt. En bidragstagare tyckte att socialsekreterarna sågs som stöd för dem som behöver hjälp.

Socialsekreterarna anser att välfärdsystemet är bra för dem som behöver hjälp och att det är ett fantastiskt system för den som är i kris, likaså om man jämför med välfärdsystemen i andra länder. Socialsekreterarna ser tacksamhet hos bidragstagare som får ersättning.

Socialsekreterarna tycker att det är viktigt att de själva är positiva, ger hopp och försöker uppmuntra situationen för bidragstagarna. Socialsekreterarna ser på försörjningsstödet som ett bra nät som förhindrar människan att falla ner och tycker inte att det bör ses negativt.

En socialsekreterare berättade att man på socialtjänsten där hon arbetar försöker få bort den negativa stämpeln av försörjningsstöd men kan inte sätta ord på hur detta ska gå till.

Diskussion och avslutning

I denna del kommer jag knyta samman teori med resultat och även fläta ihop detta med tidigare forskning och med mina egna reflektioner. Avslutningsvis talar jag lite om de uppbyggda förväntningar som jag hade innan själva intervjuerna samt så konstaterar jag vad min vetenskapliga forskning belyste i detta ”mörker”. Allra sist berättar jag vad jag tror skulle kunna vara intressant att forska vidare på utifrån det som jag har forskat om.

Genom förutfattade meningar som framkommit om försörjningsstöd genom de kvalitativa intervjuerna kan jag se ett problem och en paradox. Det blir motsägelsefullt. Från samhällets håll innebär det en risk för ännu mer stigmatisering för den utsatte. De förutfattade meningarna och låsta bilderna gör att individen tar ytterligare ett steg i stigmatiseringsprocessen då personen kanske först har mist sitt arbete, inte kunnat klara sig ekonomiskt, insikten att man inte går ur detta självständigt utan måste ansöka om hjälp, befatta sig med och acceptera socialtjänstens villkor och krav och sedan behöva höra om fördomar som finns (Goffman, 2011). I tidigare exempel syns hur stigmatiseringsprocessen pågår över tid samt hur personen får en stämpel på sig för varje steg som sker (Goffman, 2011, Goldberg, 2000). Förutom att personen själv känner sig som en avvikare så kommer det en värdering om avvikelse från samhällets håll och personen får en annan identitet än den egentligen upplever sig ha (Becker, 2006). De normerna som gruppen själva har skapat, i detta fall välfärdssamhället, innebär att personen känner sig som en avvikare för att han eller hon utmärker sig från huvudparten (Becker, 2006). Från det helt motsatta perspektivet är det också gruppen, det vill säga välfärdssamhället, som står för känslan av samhörighet och social solidaritet (Rauhut, 2002). Social solidaritet eller social affinitet är kopplat till social samhörighet och har att göra med medkänsla, sympati, likhet människor emellan. En person kan identifiera sig med den andres situation och tänka, att det som händer henne eller honom kan lika gärna hända mig också. En person kan känna sig in i någon annans situation och tänka kan den personen bli utan arbete eller hamna i en ekonomisk kris så kan det drabba mig med (ibid.). Denna sociala solidaritet har att göra med denna subjektiva känsla av samhörighet då människor i Sverige tänker att de betalar skatt till välfärden och har en förväntning att gruppen i helhet som är samhället ska ställa upp om personen själv skulle hamna i detta läge (Rauhut, 2002, s.60-62). Enligt Rauhuts forskning har det så kallade försörjningsstödet sin grund i det tänkandet. Det motsägelsefulla här blir alltså att samtidigt som att människor hjälper varandra att få det bättre skapar de normer och oskrivna regler som blir bidrag till den stigmatiserings process som har ett negativt klang och där stämplingarna i

sin tur blir avvikelser (Goffman, 2011 & Goldberg, 2010 & Hilde, 1996) leder till psykisk ohälsa, stress, utanförskap och försämrade levnadsförhållanden (Starrin, 2008 & Starrin & Jönsson 1998 & Starrin & Kalander Blomqvist, 2001).

En annan aspekt som har varit tydlig genom kodningen och analysen är själva välfärdssystemet, det vill säga organisationens struktur. Som tidigare nämnt är välfärdssystemet ett statligt system (Blomberg & Petersson, 2006) där strukturen på socialpolitiken har en så kallad ”dubbelhet” i sig. Å ena sidan hjälper den och stödjer individer men även kontrollerar (Blomberg & Petersson, 2006) på ett sätt som kan upplevs som kränkande av individen själv och får myndigheter som socialtjänst och socialarbetare att framstå som ”misstänksamma”(ibid.). Samtidigt som socialbidraget/försörjningsstödet ska höja människans levnadsstandard och ge rimliga levnadsförhållanden (ibid.) begränsas individen och fräntas makten över sitt eget liv (Blomberg & Petersson, 2006) Det här är relationen mellan individ och stat som jag inledningsvis skrev om i problemformuleringen. Denna relation är uppbyggd på det viset att staten har makt och överläge gentemot medborgarna och i detta fall (Rauhut, 2002) ställer krav på den underordnade som är socialbidragstagaren. Enligt lagen så måste alla tillgångar vara sålda och möjligheter tömda innan ekonomiskt bistånd kan beviljas (ibid.) Detta kan både knytas an till det som en socialsekreterare sade i en intervju att försörjningsstöd associeras med fattigdom då den sökande individen inte har något mer eller något annat men även att socialbidraget har en historia i fattigvården (Rauhut, 2002 & Meuwisse & Swärd, 2006).

Att vara fattig eller gå igenom svåra perioder i livet kan jag personligen se som en del av livet. Enligt socialsekreterarna och bidragstagarna som intervjuades så förknippas försörjningsstödet med ett misslyckande samt en upplevelse av att ej kunna leva upp till andras förväntningar. Jag vill använda en metafor för att kunna se om mitt antagande stämmer och i bästa fall för att stimulera till en diskussion. När man går till läkaren för att man har ont i kroppen går man till en plats där kontakten sker, man tar en nummerlapp, visar legitimation, blir registrerad i datasystemet och sedan ombetts man sitta ner i väntrummet och vänta. Där tittar de andra eventuella besökande patienterna hastigt på en och sedan är det inget mer med det. Varken personen ifråga eller de andra i väntrummet känner någon skam inför besöket, och inte heller den förste bästa förbipasserande på gatan skulle ha någon synpunkt kring det. Det är ingen av parterna som skulle tycka att det var avvikande att besöka ett sjukhus, klinik eller vårdcentral. I dessa fall förekommer det också stämpling, man blir stämplad som patient, man blir kategoriserad och hamnar i gruppen som sjuk och personen i sig känner sig inte som

vanligt (Goffman, 2011, & Goldberg, 2000 & Hilde, 1996) men man tycker inte att det är avvikande att söka sjukvård. Skulle detta kunna bero på att det anses som normalt och naturligt? Det framstår för mig som att det ligger i värderingarna, de värderingar som vi människor har. Om ingen tycker att det är något konstigt eller avvikande så finns det inte heller någon stämpningsprocess och ingen stigma och personen blir inte stigmatiserad (Goffman, 2011). Både Goffman och Goldberg skriver om att det är människorna i ett samhälle som skapar normer och värderingar. När normer och allmänna värderingar följs så finns det inga reaktioner. De märks bara av när de har brutits (Hilde, 1996). Skamkänslan anses som något personligt som är knutet till det egna självet och det är en emotionell och psykologisk process där individens status sammankopplas med den sociala biten och blir därför något av en ”pinsamhetskaraktär” (Starrin, 2008, s.109) därför anpassar man sig till de förväntningar som finns i samhället. Eftersom det anses som fullt normalt att söka sjukvård är det ingen som drar sig för att göra det men eftersom det anses skamfullt eller som ett misslyckande att uppsöka ett socialkontor då vill man helst inte göra det. Starrins beskrivning av skambegreppet förtydligar det som den intervjuade socialsekreteraren sade att det handlar om av en känsla av misslyckande till att bidragstagare känner skam. Starrins beskrivning innebär att känslor, i detta fall skamkänslan är inte bara är personlig utan har även sociala innebörder (Beck-Friis, 2009). Med den nyss nämnda metaforen om patienten som har vårdbehov och söker hjälp vill jag visa att det handlar om människors värderingar och den skapta levande kulturen som dömer och programmerar människors sätt att tänka. För faktum att ha det knapert är en sak materiellt begränsande men hur skulle det vara utan den sociala innebörden? Som den intervjuade socialsekreteraren sa:” *Men så jag tror att det är misslyckande känslan som gör det ganska stort. Man vill inte vara misslyckad. Alla vill ju lyckas så jag tror att mycket hänger på att man känner sig misslyckad och måste ta kontakt med socialtjänsten.*”

Detta får mig att undra och jag ställer mig frågan vad är det för samhälle vi lever i och vad gör vi människor med varandra. Vi hjälper men ändå stjälper varandra.

De flesta av oss brukar i mer eller mindre utsträckning bygga upp förväntningar inför något som ska komma. Det gjorde jag innan de då kommande intervjuerna. Under tiden då intervjuerna skedde hoppades jag få höra något om förslag på neutral plats eller hembesök för kontakten mellan bidragstagare och socialtjänst. Det fick jag aldrig höra från informanterna, varken från bidragstagarna eller från socialsekreterarna. Jag kan själv föreställa mig att mycket skuld och skam kan förstärkas samt betonas genom själva socialkontoret blir ett slags

revir eller markör. Någon liknande formulering gav Anna Angelin när hon skrev att bidragstagare uppfattar att besök på socialtjänsten blir en slags ”tröskel” mellan två olika sidor (Angelin, 2009, s.38-39). Varför inte välja en mer flexibel plats som grupprum på bibliotek för de som har väldigt svårt att vända sig till socialtjänsten.

Min forskning belyste att hur tillmötesgående än socialsekreteraren var och villig att förändra mötet med bidragstagaren så kunde jag ändå se ”trappsteg” där socialsekreteraren befann sig ett snäpp under bidragstagaren. Jag såg ett maktförhållande. Hur kan man arbeta vidare med detta? Det skulle kunna vara något för vidare forskning.

Hade jag haft fem veckor till att skriva denna studie då hade jag velat forska mer om hur social affinitet / social samhörighet kan kopplas ihop med stigma. Då välfärden grundar sig på en solidarisk inställning och innefattar ett slags ”vi tänkande” innefattar i det (Rauhut, 2002) finns det samtidigt och kategoriseringar där vissa blir avvikande och stigmatiserade.

Forska mer kring det motsägelsefulla i kontexten. Detta skulle kunna vara ett ämne för vidare forskning av någon annan eller mig själv i framtiden.

Litteraturlista

Angelin, Anna (2009) *Den dubbla vanmaktens logik. En studie om långvarig arbetslöshet och socialbidragstagare bland unga vuxna*. Lunds Universitet

Aspers, Patrik (2007). *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber

Beck-Friis, Johan (2009) *Den nakna skammen*. Stockholm: Natur & Kultur

Becker, Howard S. (2006) *Utanför. Avvikandets sociologi*. Lund: Arkiv Förlag

Blogg (2009) ”Socialbidrag, skam och klassamhälle” (elektronisk)

<http://paolopissoffi.blogspot.com/2009/01/socialbidrag-skam-och-klassamhille.html>

(2011-05-15)

Blomberg, Staffan & Petersson, Jan (2006) I Anna Meuwisse, Sune Sunesson, Hans Swärd (red.) *Socialt Arbete. En grund bok*. Stockholm: Natur & Kultur

Bolman, Lee G. & Deal, Terrance E. (2005) *Nya perspektiv på organisation och ledarskap*
Lund: Studentlitteratur

Bryman, Alan (2006) *Samhällsvetenskapliga metoder*. Liber: Malmö

Dagens Nyheter (2009) ”Det blir väldigt tydligt hur klyftorna växer.”(elektronisk)

<http://www.dn.se/nyheter/sverige/det-blir-valdigt-tydligt-hur-klyftorna-vaxer> 2011-05-13

Dahlberg, Matz & Edmark, Karin & Hansen, Jörgen & Mörk, Eva (2008)

Välfärdsrådetsrapport 2008. Stockholm: Sns Förlag

Goldberg, Ted (2000) I Ted Goldberg *Samhällsproblem* Lund: Studentlitteratur

Goffman, Erving (2011) *Stigma den avvikandes roll och identitet*. Stockholm: Norstedts

Hilte, Mats (1996) *Avvikande beteende. –en sociologisk introduktion*. Lund: Studentlitteratur

Jönson, Håkan (2010) *Sociala Problem som perspektiv. En ansats för forskning och socialt arbete*. Liber: Malmö

Martilla, Anneli & Whitehead, Margaret & Canvin, Krysia & Burström, Bo (2009) Kontrollerade och beroende: erfarenheter av att leva på socialhjälp i Sverige. *International Journal of Social Welfare* s. 142-151

Meuwisse, Anna & Swärd, Hans (2006) I Anna Meuwisse, Sune Sunesson, Hans Swärd (red.) *Socialt Arbete. En grund bok*. Stockholm: Natur & Kultur

May, Tim (2001) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur

National encyklopedin (2011) ”skamkänsla” (elektronisk) National encyklopedins hemsida < <http://www.ne.se/skuldk%C3%A4nslor> (2011-05-19)

Rauhut, Daniel (2002) *Fattigvård, socialbidrag och synen på fattigdom i Sverige 1918-1997*. Stockholm: Almqvist och Wiksell International

Socialstyrelsen (2000) *Handbok om ekonomiskt bistånd*

Socialstyrelsen (2011) ”socialbidrag” (elektronisk) Socialstyrelsens hemsida < <http://www.socialstyrelsen.se/hittarattmyndighet/socialbidrag> (2011-05-12)

Starrin, Bengt (2008) I Sune Berger (red.) *Regional utveckling – om produktion, livskvalitet och inflytande*. Karlstad: University Press

Starrin, Bengt & Kalander Blomqvist, Marina.(2001) *Det är den där skammen att inte klara sig själv. –En studie om socialbidragstagares ekonomiska, sociala och hälsomässiga förhållande*. Karlstad.

Starrin, Bengt & Jönsson, Leif R. (1998) ”Ekonomisk påfrestning, skamgörande erfarenheter och ohälsa under arbetslöshet. En prövning av ekonomisk skam modellen. *Arbetsmarknad och arbetsliv*, årgång 4, nr 2, s. 91-102

Vetenskapsrådet (2002) ”Forskningsetiska principer inom humanistisk samhällsvetenskaplig forskning.” (elektronisk)

http://www.vr.se/download/18.7f7bb63a11eb5b697f3800012802/forskningsetiska_principer_tf_2002.pdf (2011-05-19)

Bilaga 1

Hej!

Jag heter Victoria Enefors och läser till socionom på Socialhögskolan vid Lunds Universitet. Jag ska min skriva c-uppsats om upplevelser hos klienter som får försörjningsstöd från Socialtjänsten och deras tankar om skuld & skam.

Det jag är intresserad av att undersöka är hur individen uppfattar sin psykosociala miljö. Vilka känslor och upplevelser kommer fram när man är som bidragstagare.

Meningen är att jag ska göra kvalitativa intervjuer där jag använder mig av en i förväg förberedd frågemall. Den intervjuade har möjlighet att ge ett brett och välformulerat svar samt så kommer intervjun att avslutas med en öppen fråga.

De som ställer upp på intervjun garanteras att vara anonyma.

Informationen som kommer från intervjuerna kommer förvaras på ett sådant sätt att det blir oåtkomligt för obehöriga.

Den som intervjuas kan när som helst avbryta intervjun eller dra sig ur.

Denna information kommer endast att användas till denna uppsats och så fort intervjuerna är transkriberade så kommer innehållet på bandspelaren att raderas.

När uppsatsen är klar och godkänd får alla de som har intervjuats möjlighet att läsa den.

Jag skulle uppskatta ert svar snart, helst innan nästa vecka är slut.

Vid intresse/ ytterligare information var god och kontakta mig alternativt min handledare
XXXX XXXX

XXXX XXXXXX XXXXXXX@student.lu.se

XXXXX XXXXXX XXXX XXXXXX@gmail.com

Bilaga 2

Hej!

Jag heter Victoria Enefors och läser till socionom på Socialhögskolan vid Lunds Universitet. Jag ska min skriva c-uppsats om upplevelser hos klienter som får försörjningsstöd från Socialtjänsten och hur de tänker om skuld & skam. För att få en helhetsbild tänkte jag även intervjua biståndshandläggare som arbetar med detta (ev. en enhetschef) Detta för att få reda på vilka krav som ställs på bidragstagare och kunna se skeendet från en annan synvinkel.

Meningen är att jag ska göra kvalitativa intervjuer där jag använder mig av en i förväg förberedd frågemall. Den intervjuade har möjlighet att ge ett brett och välformulerat svar samt så kommer intervjun att avslutas med en öppen fråga.

De som ställer upp på intervjun garanteras att vara anonyma.

Informationen som kommer från intervjuerna kommer förvaras på ett sådant sätt att det blir oåtkomligt för obehöriga.

Den som intervjuas kan när som helst avbryta intervjun eller dra sig ur.

Denna information kommer endast att användas till denna uppsats och så fort intervjuerna är transkriberade så kommer innehållet på bandspelaren att raderas.

Jag skulle uppskatta ert svar snart, helst innan 11 april, om det går.

Alla som har blivit intervjuade kommer kunna få läsa uppsatsen när den är färdig och godkänd.

Vid intresse/ ytterligare information var god och kontakta mig alternativt min handledare
XXXX XXXXX

XXXX XXXXX XXXXXXXXXX@student.lu.se

XXXXXXXXXX XXXXXX.lu.se

Med Vänlig Hälsning

XXXX XXXXX (Socionomstuderande)

Bilaga 3

Intervju mall till klienter som får försörjningsstöd

Hur länge har du haft/hade du försörjningsstöd?

Kan du beskriva din situation?

Hur upplever du din psykosociala situation?

Vad är det som får/fick dig känna så?

Vad tror du dina tankar upplevelser beror på? Kan du ge exempel?

Vad är det mest jobbiga med situationen? Vad är positivt?

Hur tror du att din handläggare skulle beskriva situationen kring försörjningsstöd?

Varför tror du att handläggaren skulle resonera så?

Vad skulle handläggaren/förvaltningen kunna göra för att underlätta för dig?

Hur önskar du att du blev behandlad på socialkontoret?

Hur upplever du att omvärlden och din omgivning reagerar/reagerade på din situation?

Hur skulle du vilja att det såg ut, i en sådan situation?

Har du någon övrig synpunkt kring ämnet?

Har någon någonsin talat till dig eller om försörjningsstöd på ett nedsättande sätt?

Bilaga 4

Intervju mall för socialsekreterarna /enhetschefen

Hur många år har du haft den här tjänsten?

Hur ser dina yrkesmässiga erfarenheter ut?

Har du genom din yrkesroll samt arbetstjänst märkt något hos klienterna om deras upplevelser kring att få försörjningsstöd?

När är det positivt?

På vilket sätt uppenbarar sig om de känner skuld eller skam?

Vad tror du det är som orsakar att klienterna har olika upplevelser?

Hur tycker du att klienterna handskas med sina upplevelser?

Vad kan biståndshandläggaren/ socialförvaltningen göra för att negativa upplevelser som skuld och skam ska mattas?

Hur skulle du önska som biståndshandläggare att det var för klienterna som får försörjningsstöd?

Har du någon övrig synpunkt i ämnet?